

B U L E T I N

I I N S T I T U T I T
T Ë S H K E N C A V E

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
S H K O D E R

T I R A N Ë

O T I M I I N S T I T U T I T T Ë S H K E N C A V E

Redaktor përgjegjës Prof. MARK NDOJA

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
S H K O D E R

Shtypur në Stabilimentin «PUNA» — Tiranë

ORTOGRAFIA E GJUHËS SHQIPE

Për t'i vù një bazë unifikimi mënyrës së shkrimit të gjuhës, Seksioni i Gjuhësisë e i Letërsisë muer e studtoi për disa kohë çashtjen shumë të vështirë të ortografisë së gjuhës, dhe si rezultat të këtij studimi hartoi këto rregulla ortografike që po i botojmë në këtë Buletin, me qëllim që t'i njohin e t'i këndojnë gjithë arsimtarët dhe intelektualët, që merren pak a shumë me gjuhë dhe dëshirojnë unifikimin e shkrimit të saj.

U lutemi gjithë këtyne shokëve që t'i këndojnë me kujdes këto rregulla e të na dergojnë me shkrim mendimet e tyre mbrenda tri javëve prej dates së marrjes së Buletinit, për t'i pasë para sysh në hartimin definitiv të rregullave të ortografisë.

F O N E T I K A

1. Grupet e zanorevet *ua, le, ye* të toskënishtes do të shkruhen në gegënishtet *ue, le, ye*; p. sh. shkruaj (t.), shkruaj (g.), lakruar (t.), lakruar (g.), miell (t. e g.), thyej (t. e g.), fyell (t. e g.) etj.

2. Grupet e bashkëtingëllorevet *mb, nd, ngj*, që toskënishtja i ruen të plota dhe gegënishtja, ma të shumën, i ka asimilue më *m, n, nj*, do të ruhen të plota në shkrim; p. sh. mbaj e jo maj, kambë e jo kamë, ndër e jo nër, këndoj e jo kënooj, ngjall e jo njall, ngjallë e jo njallë etj.

A K C E N T I

Për punë lehtësimi, nuk do të përdoret akcenti në shkrim, përveç akcentit hundor.

Akcenti hundor (^) do të përdoret në gegënishtet vetëm n'a-to fjalë, ku ka ranë hundorja *n* dhe ka ranë shqiptimit hundor; p. sh. zâ, frê, mulli, hÿ, me fshâ, me bâ, bâhet, bâjmë, etj; me rrâ, me mê, me hÿ, âsht, shtâzë, kërthizë, kizë, fullâzë, etj. Nuk do të shkruhet akcenti hundor n'ato fjalë emnash e foljesh, ku hundorja e ranë duket prapë; p. sh. zani, freni, mullini, bana, fshana, mena, hyna, etj. Gjithashtu nuk do të shkruhet ky akcent n'ato fjalë, emna, mbiemna e folje, që kanë një bashkëtingëllore mbas

hundores, p. sh. anza, kambë, vend, katundi, i randë, gdhend, gdhenda, humb, humba, etj.

Fjala *mâ* do të shkruhet me akcent hundor në gegënishtet.

A P O S T R O F I

1. *Ë*-ja fundore e patheksueme e çdo fjale elidohet përpara çdo zanorje në toskënishtet e në gegënishtet; p. sh. buk' e grinjë, vajz' e urtë, kal' i bardhë, djal' i math, gjalp' i tretur, ran' e fjetën, dhan' e muerën, ven' e vijnë, m' i dha, m'ep, t'i mori, m' u vërsul, etj.

Ë-ja e fjalës *më* e toskënishtes kur përdoret si pjesëz krahasimi elidohet, p. sh. puna m' e rëndë, m' i mirë, m' e mira, etj.; kur përdoret si ndajfolje nuk elidohet, p. sh. shko më atej, do vijsh më a jo, etj.

Ë-ja e *që*-s herë elidohet në toskënishtet, herë jo, p. sh. q' ish e që ish, q' atëherë, që atë ditë; q' atë ças, etj.

Sa për *ë*-n e përmënavet *më*, *të* shif f. 12.

2. *E*-ja fundore e patheksueme e emnavet femnorë elidohet në toskënishtet, në gegënishtet jo, p. sh. del' e bardhë (t.), dele e bardhë (g), nus' e re (t.), nuse e re (g.), etj.

3. *A*-ja fundore e patheksueme e emnavet femnorë elidohet në toskënishtet e në gegënishtet jo, p. sh. arr' e madhe (t.), arra e madhe (g.), fush' e gjerë (t.) fusha e gjanë (g.), etj.

A-ja fundore e patheksueme e emnavet femnorë që të pashquem mbarojnë me *ni* i të theksueme dhe e atyneve që mbarojnë me *ni* e të patheksueme nuk elidohet as në toskënishtet, as në gegënishtet, p. sh. shtëpia e madhe, liria e shtypit, lulia e kuqe, delja e bardhë, etj.

4. *I*-ja fundore e patheksueme e emnavet mashkullorë të trajtës së shqueme elidohet përpara zanores *i* në toskënishtet e në gegënishtet, p. sh. djal' i mbarë, bar' i ihatë, drejtor' i shkollës, lis' i gjatë, etj.

I-ja fundore e theksueme e emnavet femnorë të pashquem nuk elidohet, p. sh. shtëpi e madhe, pershi e kuqe, etj.

Gjithë zanoret fundore të theksueme nuk elidohen, p. sh. vëlla i math, kala e madhe, barrë e rëndë, role e prishur, gjë e madhe, gdhë i vogël, shtëpi e madhe, kështu u-bë, këtu erdhi, etj.

MORFOLOGJIA

Emnat femnorë më *ë*

Gjithë emnat femnorë paroksitonë që të pashquem mbarojnë në *ë* e ruejnë këtë zanore në gjithë rasët e njëjësit e të shumësit; p. sh. fjalë, fjalës, fjalën, fjalësh, fjalëve. Kështu edhe: bukë, flakë, hundë, kambë a këmbë, lugë, punë, etj.

Ata emna që n'emnore të shumësit mbarojnë me *a* e ruajnë këtë në gjithë rasët e shumësit; p. sh. mollat, dardhat, mollavel, dardhavel, etj.

Emnat femnorë më *e, é, a*.

E-ja fundore e patheksueme e emnavet femnorë bie në trajtën e shqueme t'emnores së njëjësit, p. sh. lule — lulja, dele — delja, çerdhe — çerdhja, mbledhje — mbledhja, etj.; kurse *e*-ja dhe *a*-ja e theksueme e këtyne emnave ruhet, kur del trajta e shqueme; p. sh. rrufe — rrufeja, hobe — hobeja, teneqe — teneqeja, bela — belaja, hua — huaja, kala — kalaja, gjâ — gjâja, a gjë gjëja, etj.

Emnat femnorë më *i*

Emnat femnorë që mbarojnë më *i*, në trajtën e shqueme t'emnores së njëjësit do të mbarojnë vetëm më *a*, p. sh. shtëpi — shtëpia, liri — liria, Shqipni a Shqipëri — Shqipëria, etj. Shkaku asht se shqiptimi i *j*-së (shtëpija, liriya, etj.) nuk asht i përgjithshëm në dialektet, por diku ndihet e diku jo, edhe se grafia e kësaj ndër shkrimtarët tanë nuk asht uniforme, se disa e shkruajnë *j*-n dhe disa jo; prandaj për thjeshtësim shkrimi emnat e tillë do të shkruhen pa — *j*: shtëpia e jo shtëpija, Shqipëria e jo Shqipërija, etj. Këta emna në rasët oblike të njëjësit do të shkruhen më — *së* dhe në kallzoren më — *a* si në toskënishtet ashtu edhe në gegënishtet; p. sh. shtëpisë, shtëpinë, lirisë, lirinë, etj.

Gjithë emnat oksitonë që mbarojnë — *i*, — *e*, — *a* në rasën emnore e kallzore të shumësit të shquem do të mbarojnë më — *të*: shtëpitë, rrufetë, kalatë, etj. në të dy dialektet.

Emnat femnorë derivatë

Emnat femnorë derivatë me prapashtesën — *i* — *irë*, — *inë* (— *ri*, — *si*, — *sirë* — *sinë*, — *tinë*, *tirë*) në toskënishtet e ruejnë — *ë*

—*n* protonike në trup të fjalës, qoftë kjo mbaresa e fjalës primitive, si te fjalët: mbarësi, mirësi, burrëri, vajzëri, mbretëri, errësi, ngordhësi, etj., qoftë e dalë për analogji, si miqësi, pleqëri, shoqëri, tregëti, etj. Shkaku i kësaj grafie asht se —*ë*—ja në të tilla fjalë asht fonetike në toskënishtet. Kjo grafi asht fakultative në gegënishtet, d. m. th. fjalët e tilla në gegënishtet mund të shkruhen me *ë* ose pa *ë*; p. sh. mbarësi ose mbarsi, mirësi ose mirsi, pleqëni ose pleqni, mbretëni ose mbretni, burrëni ose burrni, shoqëni ose shoqni, tregëti ose tregti, errësinë ose errsinë, etj.

Emnat femnorë më —*ljë*

Emnat femnorë që mbarojnë më —*ljë* e ruejnë këtë trajtë në shkrim në të dy dialektet, p. sh. *ljë*, *vijë*, *bijë*, *fëmijë*, *shkëndijë*, *mijë*, *dhurëtljë*, *vetëdijë*, *shijë* (a *shije*), *anijë* (*anije*). Gjithashtu fjala *dije* bashkë me derivatet e saja do të shkruhet me *j*: *dije*, *dijetar*, *dijeni*, *dijekeq*, etj.

Emnat femnorë më —*një*

Emnat femnorë që në toskënishtet mbarojnë më —*një* dhe në disa vise të Gegënisë zanoren e përparme e kanë të nazalizueme do ta ruejnë në shkrim trajtën e toskënishtes: p. sh. *banjë*, *brinjë*, *bitonjë*, *finjë*, *rranjë*, *mërqinjë*, *shkronjë*, *zonjë*, *mburonjë*, *ulkonjë*, *shushunjë*, etj.

Emnat femnorë më —*ëz* a —*zë*

E-ja e prapashtesës —*zë* mbetet ose bie, kur u ngjitet emnave femnorë (edhe emnave mashkullorë); p. sh. *dorëz* a *dorëzë*, *gjuhëz* a *gjuhëzë*, *dhambëz* a *dhambëzë*, etj. Në këta emna —*ë*—ja e fjalës primitive ruhet ose bie në rasët e shqueme e të pasqueme të njëjësit a të shumësit; p. sh. *dorëz* a *dorëza*, *dorëze* a *dorze*, *dorëzës* a *dorzës*, *dorëzën* a *dorzën*, *dorëzat* a *dorzat*, *dorëzavet* a *dorzavet*, *dorëzash* a *dorzash*. Kështu edhe *degëz* a *degëzë*, *degëza*, *degza*, *degëzës* a *degzës*, *degëzën* a *degzën*, *degëzat* a *degzat*, etj. Gjithashtu edhe: *këmbëz* a *këmbëzë*, etj.; *shkurtëz* a *shkurtëzë*, etj.; *drrasëz* a *drrasëzë*, etj.; *hanëz* a *hanëzë*; *kilëz* a *kilëzë*; *mjaltez* a *mjaltezë*; *tubëz* a *tubëzë*; *vashëz* a *vashëzë*; *vatrëz* a *vatrëzë*, etj.

Emnat femnorë, më —*ëm* a *më*

Disa emna femnorë primitive a derivate shqiptohen më —*më* në toskënishtet dhe më —*ëm* në gegënishtet; këta emna do ta riejnë këtë trajtë edhe në shkrim; p. sh. dasmë a darsëm, a dasëm, ndihmë a ndihëm, drithmë a drithëm, grahamë a grabëm, etj. Këtyne emnave me trajtën e gegënishtes u bie *ë*-ja në gjithë rasët e njëjësit e të shumësit të mashkullit e të shquar; p. sh. dasëm, dasma, dasme, dasmës, dasmën, dasmat, dasmash, dasmavet etj.

Emna më —*ël*, —*ën*, —*ër*

Emnat femnorë më —*ël*, më —*ër* dhe në gegënishtet më —*ën*, si mbas shqiptimit të soçëm në shumicën e dialekteve, nuk do të shkruhen me *ë* në emnoren e njëjësit të mashkullit; pra vegël, dhelpe, motër, etj. dhe jo vegëlë a veglë, dhelpeë a dhelpeë, motërë a motrë, etj. Këta emna e nxjerrin *ë*-në që ndodhet përpara bashkëtingllores së mbaresës në gjithë rasët e shquar e të mashkullit të njëjësit e të shumësit; p. sh. veglë, veglës, veglën, vegla, veglat, veglavet, veglash; dhelpe a dhelpe, dhelprës a dhelpeës, dhelprën a dhelpeën, dhelpra a dhelpea, dhelprat a dhelpeat, dhelpravet a dhelpevet, dhelprash a dhelpeash, etj. Kështu edhe: zemër, putër, kandër, vedër, ikër, flegër, nepkër, letër, palavër, kamastër, dokërr, vatër a votër, thembër, thundër, ëndërr a andërr, thjeshtër, gjeshtër, gënjeshtër, mjedër, kthetër, leskër, lakër a lakën, mokër a mokën, femër a femën, thekër a thekën etj.

Emna më —*ull* e më —*ur*

Emnat femnorë që mbarojnë më —*ull* e më —*ur* do të shkruhen pa —*ë* në emnoren e mashkullit të njëjësit, me qenë se kjo në të dy dialektet nuk ndihet më sot; pra, kumbull, vetull, flutur, etj. e jo kumbullë, vetullë, fluturë, etj. Këta emna e riejnë *u*-n e rrëkjes së fundit në gjithë rasët e njëjësit e të shumësit; p. sh. kumbulle, kumbullës, kumbullën, kumbullat, kumbullash, kumbullavet; fluturë, fluturës, fluturën, fluturat, fluturash, fluturavet; kështu edhe: kërdhokull, ndrikull, petull, shtrofkull, rregull, shpatull, rrotull, uthull, frushkull, sqatur, etj.

Emnat mashkullorë

Ata emna mashkullorë që mbarojnë më —*ë* n'emnoren e pashqueme të njëjësit në toskënishtet, do të shkruhen me këtë trajtë dhe në gegënishtet; emna të tillë janë këta: burrë, djalë, kalë, gjumë. Këtu hyjnë edhe ata emna mashkullorë që në trajtën e shqueme marrin —*a* si Gegë, Toskë, babë, lalë, bacë. Emni *lum* shqiptohet e do të shkruhet kështu në gegënishtet, kurse në toskënishtet shqiptohet e do të shkruhet *lumë*. Në këtë katagori hyjnë edhe emnat asnjans: ujë, mjaltë, dyllë, drithë, ballë, gjalpë, djathë, që do të shkruhen po me këtë trajtë në të dy dialektet, edhe atëherë kur përdoren në gjini mashkullore; p. sh. ujë-uj, drithë — drithi, djathë — djathi, etj. Shumësi i këtyre emnave asnjans, kur përdoret, mbaron më —*ëra* ose —*ra* në toskënishtet dhe më —*na* në gegënishtet; p. sh. ujëra ose ujra (t.), ujna (g.), mishëra ose mishra (t.), mishna (g.), etj. Ma të shumën këta emna asnjans në shumës janë të gjinisë femnore: mishëra të pjekura, ujna të ftohta, etj.

Emna më —*ës*

Ë-ja e emnavet që mbarojnë më —*ës* ruhet ose ble në gjithë rasët e njëjësit e të shumësit përveç rasëvet oblike të shemësit, si në toskënishtet ashtu edhe në gegënishtet; p. sh. nëpunës. nëpunësi ose nëpunsi, nëpunësin ose nëpunsin, nëpunësit ose nëpunsit, nëpunësish ose nëpunsish, por: nëpunësvet; kështu edhe ndihmës, përgjegjës, nxanës a nxënës, mësonjës, mbledhtës, mbjellës, korrës, Durrës, etj. Këtu hyn edhe shumësi i emnit njeri njërëzit ose njerzit, por: njerëzvet.

Emnat oksitonë

Te emnat oksitonë që në trajtën e shqueme t' emnores së njëjësit kanë përpara nyjes së mbrapme të njëjësit një nga bashkëtinglloret sonore *b*, *g*, *v*, *dh*, *z*, këto bashkëtinglloret në trajtën e pashqueme t' emnores së njëjësit në toskënishtet e në një pjesë të gegënishtes shqiptohen si sorda *p*, *k*, *t*, *th*, *s*, e prandaj do të shkruhen si mbas këtij shqiptimi në secilin dialekt; p. sh. rop-robi (t.), bres-brezi (t.), shtok-shtogu (t.), urov-urovi (t.), garth-garthi (t.), kurse: rob-robi (g.), brez-brezi (g.), shtog-shtogu (g.), urov-urovi (g.), gardh-gardhi (g.). Mbas kësaj rregulle do të shkojnë edhe ata emna që në trajtën e shqueme t' emnores së njëjësit ka-

në përpara nyjes së mbrapme grupet e bashkëtinglloreve *mb, nd, ng, e ngj*, p.sh. dhëmp-dhëmbi (t.), dhamb-dhambi (g.), vent-venti (t.) vend-vendi (g.), lënk-lëngu (t.), lang-langu (g.), qenq-qengji (t.), qengji-qengji (g.); gjithashtu edhe: krimp-krimbi (t.), krymb-krymbi (g.), katunt-katundi (t.), katund-katundi (g.), denk-dengu (t.), deng-dengu (g.), etj.

Emnat njirrokës e shumërokës oksitonë, kur mbeten oksitonë edhe në shumësit e pashquem, në trajtën e shqueme të shumësit marrin mbaresën — *të*, që në toskënishtet do të ruhet e plotë, kurse në gegënistet jo; p. sh. mik-miqtë (t.), miqt (g.), fik-fiqtë (t.), fiqt (g.), plak-pleqtë (t.), pleqt (g.), qen-qentë (t.), qent a qejt (g.), etj. Gjithashtu këte mbaresë marrin edhe ata emna që mbarojnë më zanore të theksueme ose më diftong, p.sh. bari, barljntë (t.), barijt (g.), kalama, kalamanjtë (t.), kalamajt (g.), ulli, ullinjtë (t.), ullijt (g.), fre, frenjtë (t.), frejt (g.), flua, ftonjtë (t.), flojt (g.), përrua, përrenjët (t.), përrëjt (g.), hu, hunjtë (t.), hujt (g.) etj. Këtu hyjnë edhe ata emna, të cilëvet në shumësit u asht shpërngulë akcenti, p.sh. gjarpër, gjarprinjtë (t.), gjarpijt (g.), drapër, drapenjët (t.), etj.

M B I E M N A T

1) Mbiemna më — të

Mbiemnat që dalin nga emna oksitonë dhe tregojnë landë marrin mbaresën — *të*, p. sh. ar — i artë, dhi — i dhinë a i dhintë, lesh — i leshtë, pambuk — i pambuktë, etj.; kur dalin nga emna paroksitonë marrin vetëm — *të*, p. sh. hekur — i hekurt, katër — i katërt, etj.

Mbiemnat që mbarojnë më — *ët* a më — *të* do të shkruhen simbas këtij shqiptimi. Të tillë janë:

i, e, të hapët	i, e, të bredhitë
„ „ „ lagët	„ „ „ druntë
„ „ „ lidhët	„ „ „ dhintë
„ „ „ lodhët	„ „ „ gurtë
„ „ „ vokët	„ „ „ huptë
„ „ „ ngalët	„ „ „ gruntë
„ „ „ ngordhët	„ „ „ ndertë
„ „ „ rreshkët	„ „ „ pambuktë

i, e, të	zbrazët	i, e, të	pishtë
" "	shtërnguet	" "	zjarrië
" "	përfushët	" "	flaktë
" "	ngathët	" "	plumbtë
" "	unët	" "	qartë
" "	urët	" "	preshtë
" "	shëllinë	" "	filliqë
" "	zbathët	" "	ramtë
" "	dobët	" "	lartë
" "	athët	" "	naltë
" "	largë (i)	" "	paktë
" "	pitë	" "	shumtë
" "	rrebtë	" "	plastë
" "	thatë	" "	listë
" "	argjantë	" "	nxehtë
" "	artë	" "	coftë
" "	brihtë		etj.

Disa prej kategorive të këtyne mbiemnave përdoren në të dyja trajtat: i ngrohët e i ngrohtë, i ftohët e i ftohtë, i tharët e i thartë.

Në gjithë këta mbiemna — *ë* — ja e prapashtesës bie në rasët oblike në gegënishtet, p.sh. i lagti, të lagtit, të lagtin, i ngathti, të ngathtin, të ngathtit, etj., kurse në toskënishtet bie në këtë rasë, kur ka përpara një bashkëtingullore të shurdhët, p.sh. i ngrohti, i ftohti, i hapti, i ngosti, të ngrohtit, të ngrohtin, të haptit, të athtin, etj.; ruhet *ë* — ja, kur ka përpara një bashkëtingullore sonore, p.sh. i zbrazëti, të zbrazëtin, i lagëti, të lagëtin, etj.

2) Mbiemna më — *ëm* a më — *ëm*

Mbiemnat që mbarojnë në toskënishtet më — *më* dhe në gegënishtet më — *ëm* do të shkruhen secili si mbas tjetrit së vet; p. sh. i mesmë (t.), i mesëm (g.), i jashtëm (t.) i jashtëm (g.), i fismë (t.), i fisëm (g.).

Këta mbiemna do të lakohen kështu:

(Vazhdimi i Orthografisë në faqen 39)

DOKUMENTA PER T' I SHERBYER HISTORISE SE MAREDHENJEVE TE POPULLIT SHQIPTAR ME POPUJT FQINJE TE JUGOSLLAVISE

Në verë të vitit 1875, popullsia e dy krabinave sllave të perandorisë turke, të Hercegovinës dhe Bosnjes ngritë krye kundër shtypjes qindvjeçare feudale dhe tiranike të okupatorëve turq,

Kjo ngjarje dha shkas për zhvillimin e mëtejshëm të çështjes ballkanike që kishte ardhë duke u pjekur. Një vit më vonë, më 1876, u ngrit dhe Bullgaria: gjithë popujt raja të Ballkanit u shkundën nga gjumi. Kryengritja gjeti, siç është e natyrshme, simpati dhe ndihmë në principatat e Serbisë dhe Malit të Zi, të cilat i shpallën luftë Turqisë. Ato synonin çlirimin e tyre të plotë (Serbiya gjër atëhere ishte akoma vazal tributar i sulltanit), çlirimin e vllëzërve të tyre që ishin ende nën zgjedhën turke si dhe bashkimin nacional të gjithë Sllavëve të jugut. F. Engels e pat parashikuar që më 1853, se Serbiya do të bëheshe qendra e natyrshme për luftat e ardhëshme për çlirim të popujve të shtypur të Trakjes, Bullgarisë, Maqedhonisë, Bosnjes etj. Rusia, për t'u siguruar që ngushticat e Dardaneleve të mos kalonin nga duart e dobëta të Turqisë në dorën e fortë t'Anglisë, u doli zot dhe i ndihmoi këto lëvizje për çlirimin nacional.

Lëvizja nacionale e popujve të shtypur të Ballkanit drejtohesë pikësëpari kundër Turqisë, okupatorit shekullor, por kjo lëvizje përmbante dhe një farë rreziku për perandorinë habzburgase të Austro-Hungarisë. Milionëra Sllavë të jugut, Rumunë etj. rronin nënë sundimin e Habsburgut. Çdo sukses i ri që korrite çështja e çlirimit dhe bashkimit të tyre mbi sundimin turk e afronte edhe ditën kur do të realizoheshë çlirimi i popujve të shtypur t'Austro-Hungarisë, Bujarija magjare dhe borgjezija gjermane e Austro-Hungarisë do të humbte me këtë pasuritë e saj në tokat e banuara prej Sllavëve dhe Rumunëve. Qeverija austro-hungare pra mendohehe me çdo mënyrë ta luftonte çlirimin e popujve Ballkanikë dhe ta ruante dhe ta mpronte integritetin e perandorisë dekadente

otomane gjer sa të gjinte rastin për të çkëputur një pjesë për vete.

Ky qe çasti historik vendimtar i vitit 1877, kur nënë grushtat e popujve kryengritës dhe nënë presjonin ushtarak të Rusisë, që i kishte shpallur luftë, po tronditeshe sundimi otoman në Ballkan dhe shtroheshe si nevojë imedjate historike bashkimi i gjithë popujve që gjindeshin nënë okupacionin, për një luftë të përbashkët çlirimi. Pjesëmarrja e popullit Shqiptar në te do ta afirmonte botërisht të drejtën e tij për t'u njohur si popull me të drejtat e veta. Qëndrimi më nj'anë, ose bashkëpunimi me Turqinë e vinte në rrezik të identifikohesh me okupatorin dhe të pësonte fatin e këtij, të copëtoheshe.

Thirrja për një veprim të tillë të përbashkët i ardhni popullit tonë, fjala është këtu për popullsinë e Veriut, nga populli fqinj i Malit të Zi, i cili me fuqitë e tij të vogëla po realizonte çlirimin e vet në luftëra heroike dhe të përgjakëshme kundër kolosit të sëmurë turk. Nuk qe e para herë kjo, që një thirrje e tillë e arriti popullin tonë nga kjo anë. 30 e sa vjetë më përpara, 1841-1848, poeti peshkop i Cetinjes, Petar Petroviç Njegosh kishte kërkuar kontakt dhe krijuar lidhje me malësorët e Veriut. Tani më 1877, këto tentativa fillohen prap. Kësaj faze i përkasin 7 dokumentat që po sjellim më poshtë.

Terreni ishte i përshtatshëm për këtë veprim. Barra e zgjedhës turke po rëndonte sa po vinte më tepër mbi shpatullat Shqiptare. Fiseve të Shqipërisë së veriut po u prekenishin liritë tradicionale të autonomisë dhe po u imponoheshin nga "hyqymeti, kryetarë të huaj. Trupat ndihmëse shqiptare që i shërbenin Turqisë, veshur, armatosur, ushqyer keq, ishin futur në zjarr kundër forcave superiore të Malit të zi (shih shkresën e konsullatës austro-hungare të Shkodrës, Nr.50, f. 20, rrjeshti 31), sakrifikoheshin pa kuptim në pozita ku s'ja vlente, detyroheshin të luftonin të shpërdarë në formacione të ndryshme të huaja etj. (58 I, f. 28). Shpenzimet për mbajtjen e këtyre trupave në front rëndonin shumë mbi fiset e varfëra; krahët e punës mungonin në shtëpi, sëmundjet epidemike të përhapura në front, humbjet e rënda në luftimet (50, f. 20/21), të gj-

tha këto i bënëin Shqiptarët të besonin se, me gjithë shërbi-
met që i kishin bërë, Turqija kishte ndërmend t'i hekë qa-
fës dhe t'i çdukë duke i futur dhe sakrifikuar në këto lufti-
me me Malin e Zi (50 f. 21, rreshti 6).

Këtij mendimi difident i shtoheshe fakti që ushtritë turke
po mundeshin ditë për ditë nga trupat Malazeze dhe po
humbnin tokë. Kështu vinte duke u përforcuar besimi që kishte
kohë që ishte përhapur ndër Shqiptarë, se Turqija s'ishte më
në gjëndje të mprojë as ata, as vehten (58 I, f. 29).

Në këtë gjëndje i gjejnë fiset Shqiptare të verlut emisarët
malazias. Më së pari këta duken në Mirditë (50, f. 18), vënd
me të cilin kishim pasur që me kohë marrëdhënje. Ndihma
për kryengritje do t'u epesh në çastin kur Mirditasit dhe
kapidani i tyre Preng Bibë Doda, do të shkëputeshin me
fakte prej sulltanit; lodra që bënëin krerët mirditas duke u
lidhur herë me njëerë dhe herë me tjetrën anë kundërshta-
re kishte zgjuar me të drejtë një farë mosbesimi ndër Ma-
lazezët (50, f. 18). Të tjerë emisarë duken në Shalë-Shosh
(58 II, f. 33), në Kelmend, Hot, Grudë, Shkrel (50, f. 20).
ndërsa Shaljanë dhe Shoshjanë shkojnë në Mal të Zi (58, f. 24).

Por veprimi i këtyre emisarëve has në pengesa të mëdha
ja dhe duhet të kapërcejë paragjykime dhe influenza të vjetra,
të rrënjosura thellë në shpirtin e malësorëve, paragjykime
që janë ushqyer me zell dhe janë përdorur si gogola, për të
trembur malësorët, diplomatët austro-hungarë dhe shërbë-
torët e tyre besnikë, kleri katolik: frika se mos pësojnë
persekutime fetare nga ky vënd «rreptësisht ortodoks», dhe
«fanatik sllav» frika se mos bëjnë diçka që nuk e lejon Au-
stro-Hungaria (58 I, f. 30), që rron në malësorët katolikë
shqiptar, i detyron emisarët malazias të paraqiten sikur të ishin
në lidhje me Austro-Hungarinë, sikur të veprojnë me dije
të saj (50, f. 18, 58 I, f. 30; 58 II, f. 33), se për ndryshe një
veprim frontal kundër këtij influksi do të kishte qenë i kotë.

Një faktor tjetër e mbështet dhe e favorizon vepërimin
malazes në Shqipëri: vepërimi i drejtë i Mark Milanit ndër
pakicat shqiptare të atyre tokave që i ishin pushtuar Tur-
qisë, i fiton atij dhe akcionit malazes besimin e malësorë-
ve shqiptarë (50, f. 19); veprim ky që ndryshonte si nata
me ditën nga sjellja e «Baba Sulltanit» që i la të ngordhura

rrugës emigrantët e Triepshit, Koçës, Rahojës dhe Shestanit, që ishin ngritur nga vëndet për të mos i rënë në dorë Malit të Zi (58 I, f. 30) dhe që tani me besim fillojnë të kthehen nëpër shtëpitë e veta (50, f. 19).

Si konsekuencë e kësaj zlerje në mes Shqiptarëve rrjedh disidenca ndaj qëllimeve, mos-besimi në fuqinë e Turqisë; dhe kështu Shqiptarët qëndrojnë jo vetëm pasivë kundrejt kërkesave për ushtarë, që u bënë Turqija (58 I, f. 28), e nuk pranojnë të marrin pjesë në vepërime luftarake kundër Malit të Zi (58 II, f. 32), nuk pranojnë t'i bliden cilit do urdhër nga ana e qeverisë Turke (58 I, 28), por janë edhe gati të fillojnë vepërimet luftarake kundër saj (58, f. 23) sepse po u mbushëshe mëndja se kishte ardhur koha për të hedhur poshtë zgjedhën turke (58 II, f. 32). Malësorët duken gati të bashkohen me Malin e Zi, dhe për këtë vepërim mbledhet Kuvendi i Hotit (50, f. 21). Situacioni pra ishte pjekur gjër më një gradë të tillë, sa një akcjon malazes në këto vise jo vetëm nuk do të haste një rezistencë nga ana e malësorëve, por këta më në fund do të bashkoheshin me Malin e Zi (58 I, f. 30).

Jehona e këtyre ngjarjeve arrini gjër në Vjenë dhe duket se i ka çqetësuar shumë qarqet e ministrisë së jashtëme austro-hungare, siç shihet nga përgjegjja që jep konsulli Wassitsch (50, f. 17) me të cilën mundohet t'i qetësojë, duke përgënjeshtuar lajmin se Shqiptarët të ishin marrë vesh me Malin e Zi. Dhe si sigurim, që Turqija ka gjithmonë mjete në dorë për t'i bërë ballë lëvizjeve të fiseve që eventuale mund të bëhen të rrezikshme, ai paraqet mundësinë që ka Turqija të mobilizojë dhe të ndërsejë kundër tyre fise të tjerë; dhe në këtë rast—siç thotë konsulli austro-hungar—feja katolike nuk do të pengojë që në këto ekspedita të marrin pjesë katolike kundër katolikëve (50, f. 17). Por diplomacia austro-hungare nuk kënaqet vetëm me këtë mundësi, por kalon në kundër-vepërim diplomatik në terren dhe këtë e bën në për mes agentit të saj besnik dhe më të përshtatur — sepse rronte ndërmes të malësorëve, i veshur me autoritet fetar — të klerit katolik. Konform interesës austro-hungare për ta ruajtur integritetin e perandorisë otomane, i epet klerit direktiva që të këshillohen malësorët shqiptarë ta bëjnë situatën e tanishme «me durim» (50, f. 22)—

direktivë kjo që u pëlqye shprehimisht nga ministri i jashtëm Andrassy (f. 23), Për ndryshe, në qoftë se do të guxonin të merrnin anën e Malit të Zi kundër Turqisë, do të gjendeshin përballë jo vetëm vuajtjeve dhe konsequencave të tmerëshme të luftës, por— dhe tani vjen kërcënim i direkt— do të gjindeshin mjaft njerëz që do t'u binin për ta mbytur që në fillim këtë lëvizje, jo vetëm muslimanë, por edhe katolikë (50, f. 22; 58 111, f. 35). Ky popull, me të cilin malësorët mendonin të lidheshin, duhet t'u paraqitet si i vobegët, krejt i pa-fuqishëm kundër fuqisë së madhe së perandorisë otomane, kundër së cilës nuk do të mundte të arrinte asgjë. (59 111, f. 35), (Ngjarjet treguan të kundërtën e parashikimeve: koloat turk i kishte pasur këmbët prej balte dhe do të shembeshe nënë grushtat e tamam këtij populli të vogël të lidhur me popujt e tjerë ballkanikë). Ndërsa Shqiptarët, që do t'i mbeshin besnikë Turqisë, brënda kuadrit të këtij Shteti të math, nënë proteksionin e fuqive të mëdha, nënkuptohet t'Austro-Hungarisë, do të ishin më mirë, do të gëzonin reformat që bëheshin dhe do të rronin në paqë dhe drejtësi, armoni dhe liri... (58 111, f. 36).

Njëkohësisht me këtë veprim direkt ndër masat shqiptare ecën dhe një veprim indirekt. Diplomacia austro-hungare ndërhynte pranë qeverisë lokale turke, te Valiu i Shkodrës, për disa koncesjone dhe një qëndrim kompromisi kundrejt malësorëve, për t'i çkëputur kështu nga aleanca me Malin e Zi dhe për t'i futur edhe një herë në zjarr kundër tij (58, f. 23-24).

Më në fund dhe disa fjalë për agjentët, me anë të të cilëve zhvillohet ky aktivitet diplomatik për klerin katolik (50, f. 22; 58 111, f. 35); n'interesë të kësaj fuqije ky arrinë gjer sa të bëjë propagandë në favor të Turqisë! (70 f. 43-48); vajton për humbjen e dhimbëshme "triste fatto," që kanë pësuar. Turqit me rënjen e Nikeshiqit (vënd thërrit "slay") dhe mundohet me të madhe për ta shpallur agjitacionin e popullsisë së mvarur prej tij; dhe me gjithë atë nuk është në gjendje ta munda "apatinë" e popullit shqiptar kundrejt Turqisë e t'a kthejë në entuziazëm (70 f. 37-38).

Ç'që rezultati i kësaj krize së madhe historike të viteve 1877-78 për vëndin t'onë?

Konditat e papjekura ekonomike dhe sociale, roli prepon-

derant që lozin k r e r ë t feudalë - bajraktarë dhe kleri, që bëhen vegël e ndërhyrjes aktive të fuqive të mëdha të interesuara, shkaktojnë që ajo bindje e përgjithëshme që ishte krijuar në Shqipëri se Turqija nuk ishte më në gjëndje të mpronte veten ose tjetër kënd, se kishte ardhur koha për t'u çkëputur prej saj, të shkojë jo vetëm kot dhe të mbesë pa konsequenca, por të devijojë dhe në një drejtim të ndryshëm nga ç' ishte nisur, drejtim që i ishte imponuar lëvizjes nga fuqit e interesuara, Turqija dhe Austro-Hungaria.

Kështu, në vënd që të bashkoheshe me popujt fqinj në një luftë të përbashkët, siç e kishte ndjenjën ende jo të kuartë masa popullore, luftë që do të kishte favorizuar emancipimin nacional të popullit tonë dhe do t'i kishte dhënë të drejtën të kërkonte vëndin e vet në rradhën e popujve ballkanikë—eksperienca e luftës nacional çlirimtare na bën ne të shohim sot fare kuartë në këtë pikë—politika austro-hungare dhe turke do ta shtyejnë lëvizjen shqiptare të 1878-ës në një drejtim që do ta bëjë këtë shpesh herë vetëm një aneks të politikës së këtyre fuqive për të luftuar emancipimin e popujve të tjerë ballkanikë.

Kongresi i Berlinit e kurorëzoi këtë tendencë: frytet e fitores nuk i korrën popujt që kishin lëftuar për çlirimin nacional të tyre, por fuqitë e mëdha që kishin ndenjur lark luftës dhe i kishin nxjerrë gështënjat nga zjarri me dorën e tjetër-kujt: Austro-Hungaria dhe Anglija. E para mori krahinat sllave Bosnjë Hercegovinë dhe Sanxhak dhe e dyta bazën e rëndësishme detare Kypros, dhe të dyja së bashku e mbajtën akoma për disa kohë sundimin turk në Ballkan që u interesonte. Kështu mbas fjalës së Leninit, Kongresi i Berlinit s' qe tjetër veçse një plaçkitje dhe ndarje e pjesëshme e perandorisë turke në dëm të popujve të vegjël të Ballkanit.

Nga kjo fazë me rëndësi, Buletini ynë do të botojë një varg dokumentash. Një ndërmarje e tillë ka pasë qënë filluar nga revista «Leka» e Jezultëve në Shkodër. Do të jetë një detyrë interesante të konstatohet më vonë, se si janë falsifikuar ato dokumenta që u botuan në të, duke përkthyer ose lënë jashtë atë që i interesonte politikës së tyre antipopullore.

A. BUDA

Raportë Nr. 50 - Shkodër, 6 Gusht
1877, Wassitsch, Ministrit të
Jashtëm, Vienë.

Luftimet e fundit rreth Podgoricës, ndër të cilat u bënë thetore sa qinda Shqiptarë katolikë për çështjen turke, gjithashtu gatëshmenija e Prenk Bib Dodës dhe e Mirditasve me i shdukë me të mirë grindjet e tyre me qeverinë turke, duhet të provojnë mirëfilli sa të pa-bazueme janë ato lajme që thonë se fiset shqiptare janë marrun vesh gjoja me Mal të Zi. Në se fiset shqiptare nuk ndëgjohen me hyndër formacione ushtarake, kjo gjë nuk duhet të përmbante me doemos arsyena për hipotezën e një marrëveshjeje të fiseve me Mal të Zi. Përfundimi i ekspeditës kundra Mirditasve, që u akuzuen sikur t'ishin në marrëdhënie me Mal të Zi, provoi se këta prej Cetine nuk kishin marrë asnjë njeri dhe asnjë armë për mprojën e tyre.

Malsorët shqiptarë, si gjithë malsorët, i kanë tepër për zemër institucionet e vjetra të tyre. Stambolli i respektoi ato institucione dhe aqë më tepër mund numronte deri në një farë shkalle më besnikinë e fiseve autonome, se kishte edhe fuqinë me i bindë të pandëgjueshmërit tui shtinë grindje njerin me tjetrin. Në qdo rasë që urdhnohej një ekspeditë-ndëshkuose kundra ndonji fisi të pa-bindun, tók me ushtri luftojshin kundra atij edhe antarë fisesh tjera. Feja në këtë rasë nuk asht i vetmi movent deciziv, me qenë se edhe kristjanët kurdoherë duelen në larmë të luftës kundra kristjanëve.

Mali i Zi, kur i shpalli në vjetin e kaluem luftë Turqisë, u përpoq me i fitue për veti malsorët, kryesisht Mirditasit. Këta si në pikëpamje t' organi-

K.u.k. - Oest. Ung. General-Consulta
für Nord-Albanien, Nr. 50

Scutari, 6 August 1877

Hochgeborner Graf!

Die letzten Kämpfe um Podgoritz, in welchen mehrere Hunderte katholische Albanesen für die türkische Sache fielen und die Bereitwilligkeit Prenk Bib Dodas und der Mirditen, ihre Differenzen mit der türkischen Regierung in Güte beizulegen, dürften wohl hinlänglich beweisen, dass die Gerüchte, wonach die albanesischen Bergstämme mit Montenegro einverstanden sind, unbegründete Vermuthungen waren. Wenn Mirditen und andere Bergstämme die Stellung ihrer Contingente verweigerten, so waren jederzeit Gründe dafür vorhanden, die die Annahme eines Einverständnisses mit Montenegro nicht nothwendig voraussetzten. Der Ausgang der Expedition gegen die Mirditen, die der engsten Beziehungen zu Montenegro beschuldigt wurden, hat dargethan, dass dieselben weder ein Gewehr noch einen Mann zu ihrer Vertheidigung aus Cetinje erhalten hatten.

Die Berg-Albanesen, wie alle Bergbewohner, sind ihren altersgekauen Institutionen sehr anhänglich. Die Pforte achtete dieselben und konnte desshalb auf einen gewissen Grad der Folgsamkeit der autonomen Bergstämme um so mehr rechnen, da sie auch die Kraft besaß, die widerspünstigen Stämme durch andere mit ihnen rivalisierende Stämme zu Paaren zu treiben. In allen Fällen, wo eine Expedition gegen einen renitenten Stamm angeordnet wurde, kämpften mit den Truppen gegen denselben andere Stämme. Die Religion war in diesem Falle nicht allein ausschlag gebend, da jederzeit auch Christen gegen Christen zu Felde zogen.

Als Montenegro im verflossenen Jahre der Pforte den Krieg erklärte, versuchte es vor allen andern Stämmen die Mirditen auf seine Seite zu bringen. Die Mirditen sind durch ihre Organisation und Anzahl der stärkste und

zimit si për numër, janë fisi ma i forti dhe prandaj dhe prijsë mbi tjerët; prej intrigave të qeverisë turke kundër konstitutës së tyre erdhën në konflikt me 'te dhe u çanë në mes tyre. Malj i Zi po për këte, besoi se do të gjinte në Mirditë një fushë të frytshme për propagandë të vet dhe dërgoi ndër këto male një axhent, kapidan Markun, i cili i përcjellun prej një dragomani dhe i pajisun me të holla, kishte për detyrë me caktue konditat, si mbas të cilave do të lidhej Mirdita me Mal të Zi për një veprim të përbashkët kundër Turqisë. Si munda aso kohe me kuptue prej një shkrese të kapidan Markut, Mali i Zi duhesh të shpjente armë dhe municion dhe Mirditasit detyroheshin me shkrim të bajnë kryengritje.

Kur erdhi këtu Prenk Bib Doda prej Stambolli, u përpoq Mali i Zi t'a bante edhe këtë për vehte dhe u angazhue me dërgue tiupa, armë, municion dhe të holla, dhe me njoftë Prenkun si kryezot të Shqipnisë, porse Mirditasit duhet të pushtojshin përpara kalanë e Shkodrës. Nga konditat e vume prej Malit të Zi del në shesh se nuk u besojedheaqë tepër Mirditasve as Prenkut dhe u kërkue prej tyre që t'a provojnë shkepjen e tyre nga Turqija me fakte. Në realitet këto propozime të Malit të Zi edhe tjerat analoge me to, nuk e arrijtën qëllimin e tyre as te Prenkun as ndër Mirditas.

Besoj se më duhet me shquë faktin që axhenti malazias n' Orosch ka deklarue se Mali i Zi vepron në marrëveshtje të plotë me Austrl. Dragomani i italishtes i axhentit, një farë Elia Popovitch prej Risanit, paska lanë madje të kuptojë se asht kah punon si axhent i Austrlisë. Unë paqë rasën me informue klerin e Mirditës, që u interesue te unë për këtë punë, se qeverija austro-hungare nuk ka të bajë aspak me axhentat malazez n' Orosch.

desshalb lonangebende Stamm und waren, in Folge der Intriguen der Pforte gegen deren Verfassung, mit den Lokalbehörden in einen Konflikt gerathen und unter sich uneins. Montenegro glaubte gerade in diesem Stamme ein fruchtbares Feld für seine Propaganda zu finden, und entsendete in jene Berge einen Agenten, Capitän Marko, der, von einem Dolmetscher begleitet und mit Geldmitteln ausgestattet, die Aufgabe hatte, mit den Mirditen die Bedingungen festzusetzen, unter welchen dieselben sich mit Montenegro zu einer gemeinsamen Aktion gegen die Pforte verbinden sollten.

Wie ich seinerzeit aus einem Schreiben des Capitän Marko entnommen habe, würde Montenegro Waffen und Munition unter der Bedingung geliefert haben, dass die Mirditen sich schriftlich zur Insurrektion verpflichteten.

Als Prenk Bib Doda aus Constanti-nopel hieherkam, versuchte Montenegro auch denselben für seine Zwecke zu gewinnen und machte sich anheischig, Truppen, Waffen, Munition und Geld zu senden, um Prenk als Herrn von Albanien anzuerkennen, doch müssten die Mirditen zuvor das Castell der Stadt Scutari besetzen.

Die von Montenegro gestellten Bedingungen beweisen, dass man den Mirditen und Prenk nicht vollkommen trauen zu können glaubte und von ihnen forderte, dass sie sich vor Allem durch Thatsachen von der Pforte lossagen. In der That erreichten diese und ähnliche Anträge Montenegros weder bei Prenk noch bei den Mirditen den beabsichtigten Zweck.

Ich glaube den Umstand hervorheben zu sollen, dass der montenegrinische Agent in Oroschi erklärte, Montenegro handle in voller Uebereinstimmung mit Oesterreich. Der italienische Dolmetsch des Agenten, Elia Popovich aus Risano, soll sogar angedeutet haben, dass er als Agent Oesterreichs handle. Ich hatte Gelegenheit, der nachfragenden Geistlichkeit der Mirditen die Information zu geben, dass die k. u. k. Regierung den Intriguen der montenegrinischen Agenten in Oroschi vollkommen ferne stehe.

Ich habe seinerzeit Euerer Excellenz berichtet, dass Marko Milan die von

Aso kohe i kam raportue shkëlqesisë së Juej se Mark Milani po i administron për kënaqësi t'atynë fiseve pjesët e tokës shqiptare të Kuçit, të Koçës dhe të Triepshit, që i ka marrë Mali i Zi prej Turqisë. Këtu zbatohet një drejtësi e madhe, kulti dhe kleri katolik gëzojnë respekt të plotë, madje princ Nikolla asht angazhues me ngrehë një famulli katolike në Danilograd për Shqiptarë katolikë të shpërndamë andej e këndej, me e pajisë dhe me ja nënshtruar misionit apostolik françeskan të Kastratit. Kët ofertë e pranoi edhe gjenerali i urdhnit dhe bisedimet i shvilloi dhe i përfundoi në Cetinë, në pranverën e kalueme, Pater Anselmo, famullitë i i Trabojinës. Unë besoj se axhenti i jonë diplomatik në Cetinë do t'ia ketë informue në hollësi shkëlq. t'Uej për këto. Pater Luigi asht caktue si famullitar i ardhëshëm i Danilogradit. Ky ka shërbye 20 vjet me radhë në Zubç, në katundin sllav pranë Tivarit dhe din sllavisht dhe shqip shumë mirë.

Mark Milani në çdo rasë u rrefen respekt të madh misionarve dhe nuk u a mohon kurr përfilljen ndërhyrjeve të tyre. Çdo reklamacion që bahet prej priftërnave n'emën të famullive të tyre, të Hotit, të Grudës dhe të Kelmendit, kundra shpërdorimesh malazeze, mirret parasysh dhe rregullohet përnjeheri. Banorët e Koçës dhe të Triepshit po për këto arsye, me gjithë se janë Shqiptarë katolikë po këthehen ndër katunde të tyre, të cilat i patën neveritë, kur ato u okupuan prej Malit të Zi. Për këtë, ma tepër se sjellja e Mark Milanit, ka kontribue fakti, që autoritetet turke i kanë lanë ata emigrantë pa ushqime dhe në ndërkohe, trupat turke nuk qenë të zotat me i ripushtue më ato katunde.

Mark Milani, mbasi e qetësoi popullsinë e katundeve shqiptare t'okupue-

Montenegro der Pforte abgenommenen albanesischen Gebietsheile Kuci, Koca und Triepci zur Zufriedenheit jener Stämme verwaltet. Es wird daselbst strenge Gerechtigkeit geübt, der katholische Cultus und der katholische Geistliche stehen in grosser Achtung, ja der Fürst machte sich anheischig für die zerstreuten in Montenegro lebenden Albanesen eine katholische Pfarre in Danilovgrad zu errichten, zu dotieren und sie unter die apostolische Franziskaner-Mission von Castrati zu stellen. Dieses Anerbieten wurde vom Ordensgeneral bereits akzeptiert und es wurden die bezüglichen Verhandlungen vom Pfarrer in Trabojna, Padre Anselmo, im verflossenen Frühjahr in Cetinje zu Ende geführt. Ich setze voraus, dass unser diplomatischer Agent in Cetinje Buerer Excellenz mit den Details dieser Verhandlungen bekannt gemacht hat. Dieselben haben so weit geführt, dass zum künftigen katholischen Pfarrer von Danilovgrad Pater Luigi, ein Franziskaner-Ordens-Priester designiert wurde. Derselbe war 20 Jahre Pfarrer im slavischen Dorfe Zubci bei Antivari und ist des albanesischen und slavischen Idioms vollkommen mächtig.

Marko Milan bezeugt den Missionären bei jeder Gelegenheit grosse Achtung und unterlässt nie deren Fürsprache zu berücksichtigen. Jede von den Pfarrern in Gruda, Hoti und Clementi Namens ihrer Pfarrkinder gegen montenegrinische Uebergriffe angebrachte Reklamation, fand eine eben so schnelle als gerechte Erledigung. Die Bewohner von Koca und Triepci, obgleich Katholiken und Albanesen, kehren daher nach und nach in ihre Dörfer zurück, die sie gelegentlich des Einzuges der Montenegriner verlassen hatten. Noch mehr als das versöhnliche Benehmen Marko Milans hat der Umstand hierzu beigetragen, dass die türkischen Behörden die Emigranten ohne Lebensmittel liessen und die türkischen Truppen nimmer wieder in den Besitz dieser Dörfer gelangten.

Nachdem Marko Milan die eroberten albanesischen Bezirke beruhigt und mit der montenegrinischen Herrschaft ausgesöhnt hatte, übernahm er die Leitung der montenegrinischen Propaganda unter den albanesischen Bergstäm-

me dhe e pajtoi me sundimin malazias, muer përsipër drejtimin e propagandës malazeze ndër fiset malsore shqiptare. Si emisar po përdorë një individ nga Shkodra emnit Gaspër Sareçi, i cili tash pësmëdhëtë vjet çon një jetë aventurierash. Gaspër Sareçi udhëton ndër malsitë e ndryshme katolike i veshun gjithënduersh dhe i përgatitë ato për kryengritje. Ashtu si përpara kapidan Marku, edhe Gaspër Sareçi, pohon se Mali i Zi vepron në marrëveshje me Austri. Fiset tej Drinit të Dukagjinit, të Mirditës etj. nuk janë tue u përfillë heperhe prej Malit të Zi. Ky kufizim prej anës malazeze, asht për t'u vu në lidhje ndoshta me faktin, që Princ Nikolla don t'i shtyjë kufijt e Malit të Zi deri në Dri dhe në grykë të Bunës. Gjithsesi veprimi efektiv i propagandës ndër fise kufitare të Këlmenëdit, të Hotit, të Grudës, të Shalës, të Shoshit dhe të Shkrelit, asht ma i sigurtë se në Mirditë, tue qenë se Mali i Zi mund t'i pushtojë ato menjheri dhe mund t'i mprojë kundra Turqisë.

Ndërsa Mali i Zi po vepron me këtu ulti si mik i Shqiptarve, autoritetet turke vazhdojnë gjithënjë të përdorin mjetet e vjetra, që shkaktojnë rezistencën shqip'are. Fisave autonome po u imponohen gjithënjë administratora, që nuk i do njeri; bashibuzukët, me gjith se as nuk janë t'armatosun si lypset, duhet të dalin në fushën e luftës kundra Malit të Zi, kurse, si fuqi ushtarake, ata mezi mjaftojnë për mprojtjen e vendit të tyre. Nga shpenzimet për mbajtjen e tyre në luftë, nga mungesa e puntorëve në bujqësi, gjithashtu nga sëmundjet e marruna në luftë, mbarvajtja ekonomike e fiseve autonome po këthehet në një gjendje me malsorë të zhytun ndër borxhe. Shqiptarët, që deri tashti kanë marrë pjesë në luftë kundra Malit të Zi n'anën e Turqisë dhe që janë dhetue prej vdekjesh dhe

men. Als Emissär bedient er sich eines Individuums aus Scutari, Namens Gaspar Sareltschi, welches seit fünfzehn Jahren ein abenteuerliches Leben führt. Gasparo Sareltschi bereiset unter verschiedenen Verkleidungen die albanesischen christlichen Tribus und bereitet dieselben auf die Insurrektion vor. So wie seinerzeit Capitän Marko, behauptet auch Sareltschi, dass Montenegro im strengsten Einvernehmen mit Oesterreich vorgehe. Die jenseits des Drin gelegenen Stämme von Dukadjin, Mirdita u. s. w. werden derzeit von Seite Montenegros nicht beachtet. Vielleicht steht diese Zurückhaltung mit dem Umstande in Verbindung, dass Fürst Nikolaus, Montenegro bis an den Drin und an die Bojana erweitern will. Jedenfalls ist die Wirksamkeit der Propaganda auf die angrenzenden Stämme Clementi, Hoti, Gruda, Schala, Schoschi, und Schkrel eine viel sicherere als auf die Mirditen, da Montenegro sogleich nach erfolgtem Uebereinkommen dieselben okkupiren, und gegen die Pforte vertheidigen kann.

Während Montenegro in kluger Weise als Freund der Albanesen handelt, fahren die türkischen Behörden fort, die alten zum Widerstande aufreizenden Mittel anzuwenden. Es werden noch immer den autonomen Bergstämmen ihnen unliebsame Chefs aufgedrungen. Obgleich der Landsturm weder angemessen bewaffnet und verpflegt wird, muss derselbe dennoch im Felde erscheinen und wird zum Sturme auf Montenegro verwendet, während der kaum mehr zur Vertheidigung des eigenen Territoriums ausreicht. Durch die Kosten der Erhaltung im Felde, durch den Mangel an Arbeitern für den Ackerbau, durch die im Felde sich eingelegenen Krankheiten wurde der Wohlstand der autonomen Tribus in Verschuldung umgewandelt. Die Berg-Albanesen, welche an den türkischen Feldzügen gegen Montenegro bisher Theil nahmen, und durch die Kämpfe und Krankheiten wiederholt dezimirt wurden, werden durch die Ränke der Lokalregierung gegen ihre Autonomie und durch die fortwährenden Aufforderungen gegen Montenegro zu ziehen, auf den Gedanken gebracht, dass die Regierung sie durch die Montenegriner aufreiben las-

sëmundjesh të shkaktueme prej lufte, nga lodrat dredhanike të qeverisë turke kundra autonomisë së tyre dhe nga thirrjet e vazhdueshme nën armë kundra Malit të Zi, po binden se qeverija don t'i ligësojë dhe farojë prej Malazezve që aqë malehtë t'i vërtitet pastaj autonomisë së tyre.

Ata i u lutën Valint që t'u lihen krenët e tyre, dhe kërkuen që shërbimin nën armë t'a kryejnë për mprojtjen e trojeve atnore kundra Malit të Zi. Se vetëm kështu jepet mundësija që të ushqehen, të vishen me mjetet e tyre dhe të mprohen kundra sëmundjeve. Duket se pranimi, asë refuzimi i këtyre lutjeve asht me randësi kryesore për qëndrimin e Kelmendit, të Hotit, të Shalës, të Shoshit dhe të Shkrelit. Kryetarët e misionëve apostolike françeskane të Kastratit dhe të Pulit, nga varen kishtarisht ato fise, më kanë sigurue se trazimi asht aqë i madh ndër këta malsorë, sa ka mundësi t'arrijnë në pikën e bashkimit të tyre me Mal të Zi. Kryetari i misionit të Kastratit më tregon pastaj se asht-ftue për t'asistue në një mbledhje popullore në Hot, në të cilën do t'u mirrkan vendime për këtë çështje dhe më pyeti në çë mënyrë duhet t'u përgjegji Hotnjaneve, në rasë se ata do t'interesoeshin për mendimin e qeverisë austro-hungare. Unë i thashë se në këtë çast gjindem krejt pa udhëzime, porse me qetësinë ma të madhe besoj se duhet t'i thojshë që shkëputja e fiseve malsore nga qeverija që i sundon tashti, nuk kishte me u tumirë nga qeverija austro-hungare. Qofshin edhe të randa të këqijat që po kalojnë tashti malsitë prej kësaj lufte, kalimi prej qeverimit turk nën sundim të Malit të Zi, nuk kujtoj se i shpëton prej atyne të këqijave, tue qenë se edhe popullsija malazeze nuk vuen ma pak se Shqiptarët prej barrës së kësaj lufte. Paqa që duhet të sjelli

sen wolle um sich ihrer Autonomie mit Leichtigkeit zu bemächtigen.

Sie balen den Valy, ihre alten Chefs behalten zu dürfen; auch ersuchten sie, den Kriegsdienst durch Vertheidigung ihres Gebietes gegen Montenegro leisten zu dürfen, da es ihnen dann möglich wäre, sich aus eigenen Mitteln zu ernähren, zu kleiden und gegen Krankheiten zu schützen.

Es scheint, dass die Gewährung oder Verwerfung dieser Bitte von massgebendem Einflusse auf die Haltung der Stämme Clementi, Hoti, Schkreli, Schala und Schoschi werden solle. Die Präfecten der Missionen von Castrati und Pulati, denen die Geistlichkeit dieser Stämme unter steht, versicherten mich, dass die Gährung daselbst eine sehr bedeutende ist und möglicherweise zum Anschlusse dieser Stämme an Montenegro führen könne. Der Präfect von Castrati theilte mir ferner mit, dass er eingeladen sei, einer Volksversammlung in Hoti beizuwohnen, auf welcher in dieser Angelegenheit Beschlüsse gefasst werden sollen, und fragte mich, in welcher Weise er den Bewohnern von Hoti antworten solle, wenn sie sich nach der Ansicht der k. u. k. Regierung erkundigen sollten. Ich sagte dem Präfecten, dass ich im Momente ohne Instruktionen für diesen Fall bin, dass ich jedoch voller Beruhigung mich dahin erklären zu können glaube, dass die k. u. k. Regierung den Abfall der Bergstämme von ihrer derzeitigen Regierung nicht billigen würde. Wie schwer auch die Uebel des gegenwärtigen Krieges auf den Bergstämmen lasten mögen, so halte ich den Uebergang in das montenegrinische Lager nicht für ein geeignetes Mittel sich diesen Uebeln zu entziehen, da ja die montenegrinische Bevölkerung selbst unter den Lasten des Krieges nicht minder als die Albanesen leidet. Der Friede, der diese Uebel beseitigen wird, würde aber den abgefallenen Albanesen-Stämmen kaum die ersehnte bessere Zukunft bringen, da das arme streng orthodoxe und fanatisch-slavische Montenegro nicht der Staat ist, in welchem sich katholisch-albanesische Gemeinden frei entwickeln können. Meiner Ansicht nach sollte ihnen angerathen werden, noch länger die derzeitige

shdukjen e këtyne të këqijave, me zi do të mund t'u bijë fiseve të shkëputuna ardhmësinë ma te mirë të dëshrueme prej tyne, mbasi Mali i Zi orthodox i rrebët dhe sllav fanatik, nuk asht ai shtet, në të cilin mund të shvillohen lirisht bashkësitë katolike shqiptare. Mbas mendimit t'ëm duhet t'u këshillohet që gjendjen e tashme shtypëse t'a barin dhe për këshin e tutje me durim. Shtova pastaj sekrenët kishitarë do t'ishin sigurisht të njëj me ndjeje me këto fjalë të kryetarit të misionit.

Në vijim të bisedimit tërhoqa vëmendjen e kryetarit të misionit mbi faktin, që Shqiptarët vërtetë i rrokin armët me lehtësi te madhe, por vendimet i marrin me vështirësi dhe kurr të një zani. Po të marri mbledhja në Hot ndonji vendim decisiv, për këtë do të ketë prap mjaft kundërshtarë për t'i shti nënkambësen zbatimit të tij. Në fund iu luta që të më lajmojë me kohë se çka u bisedue në Hot dhe n'asht marrë ndonji vendim.

Posa kryetari i misionit të Kastratit, Fra Gianpiero da Bergamo, të m'i ketë njoftue çeshtjet e sipër përmenduna, do të kërthem prap mbi ket argument. Me gjithatë besoj se më duhet të çeki, që mbledhjen popullore unë e kundroj për një manovër të qeverisë malazeze, e cila po fillon të pregatitetuellin që, mbas të ramit të Nikshiqit, t'i përvishet rrethimit të Podgoricës. Posa t'okupohet Hoti prej Malazezëve, priten komunikacionet midis Shkodrës dhe Podgoricës dhe për nozullimin e këtij qyteti të fundit dhe të Shpuzës, si dhe për fortifikatat e Velo dhe Malo Brdos, nisin pastaj vështirësitë, që i kanë shkaktue Portës së Naltë aqë kokëçamje edhe në Hercegovinë...

Wassitsch

drückende Lage mit Geduld zu ertragen. Ich fügte bei, dass die geistlichen Vorgesetzten mit dieser Sprache des Präfecten gewiss auch einverstanden sein würden.

Im weiteren Verlaufe des Gespräches machte ich den Präfecten auf den Umstand aufmerksam, dass die Albanesen zwar sehr leicht zum Gewehre greifen, aber sehr schwer und nie einhellig Entschlüsse fassen. Wenn die Volksversammlung in Hoti irgend einen entscheidenden Entschluss fassen sollte, so wird es im Lande selbst genug Gegner dieses Entschlusses geben, um dessen Ausführung zu vereiteln. Ich ersuchte ihn schliesslich mir seinerzeit mitzutheilen, was und wie in Hoti berathen würde, und ob und welche Entschlüsse gefasst wurden.

Ich werde, sobald der Präfect der Mission in Castrati, F-a Giampiero da Bergamo, mir die eben erwähnten Mittheilungen gemacht haben wird, auf diesen Gegenstand zurückkommen. Doch glaube ich nicht unerwähnt lassen zu sollen, dass ich diese Volksversammlung, als ein Manöver der montenegrinischen Regierung betrachte, welche sich das Terrain vorzubereiten beginnt, um nach dem Falle von Niksich, an die Cernirung von Podgoritz zu schreiten zu können. Sobald Hoti von den Montenegrinern okkupirt ist, sind die Communicationen zwischen Scutari und Podgoritz unterbrochen und es beginnen für die Verproviantirung von Podgoritz, Spuz und die Forts auf Vele und Malo — Brdo alle jene Schwierigkeiten, die in der Herzegovina der Pforte so viel zu schaffen machten.

Gleichlautend berichte ich unter Einem dem Herrn Botschafter in Constantingopel, und den kommandirenden Generalen in Zara und Agram.

Genehmigen Euere Excellenz die Versicherung meiner Ehrfurchtsvollen Ergebenheit.

Wassitsch

Seiner des hochgebornen Grafen Andrassy, Seiner k. u. k. apostl. Majestät Wirkl. Geheim. Rathes, Ministers des kaiserl. Hauses und des Aeussern, etc. etc. etc.

Excellenz

Wien

Urdhën. Kryekonsullit Wassitsch në
Shkodër. - Vienë, 28 Gusht 1877.

Në raportin e Juej Nr. 50 dt. 6 Gusht 1877
përmbi marrë-dhanjet e Malit të Zi me
Shqipërinë, më keni sjellë në dijeni ato
deklarata, që keni besue se duhet t'ja
bajshit kryetarit të misionit të Kastratit
mbi pyetjen e këtij për mendimin
t' onë në çështjen e qëndrimit të fiseve
malsore shqiptare kundrejt Portës së
Naltë. Fjalët e përdoruna prej Jush në
lidhje me atë çështje, kanë gjetë pël-
qimin e plotë temin dhe Ju autorizoj
me veprue në këtë frymë, po të Ju pa-
raqitet rasi.

Andrassy

Raportë Nr. 58- Shkodër, 16 Shtatuer
1877, Wassitsch-i Ministrin të
Jashtëm, Vienë.

Me raportin e mij të përvojës të dt.
6 Gusht dhe 13 Gusht nën Nr.-at 50
dhe 51, kam lajmue shkëlq. t' Ueje mbi
disa data, që ndriçojnë përpjekjet e Ma-
lazezve për të fitue simpatitë e fiseve
shqiptare katolike, dhe që përshkruajnë
mjetet e përdoruna për këtë qëllim. Unë
kam arrijtë në përfundim se masat e
mbrapshta të qeverisë turke kanë kon-
tribue ma tepër se intrigat e Malit të
Zi, për me i ba fiset shqiptare që të
familjarizohen dita me ditë ma tepër
me mendimin e një dominate të Malit
të Zi për të cilin nuk kanë farë
simpatije. Lajmet që më kanë ardhë
në kohë të fundit mbi relatat e Malit
të Zi me Shqiptarë katolikë, po i li-
gjojnë plotësisht pikëpamjet e mij.

Sado që mbas deklaratave të kryeta-
rit të misionit të Kastratit, të shenu-
me në raportin tim Nr. 51, bajrahet e
Hotit, të Grudës, të Kastratit dhe të
Shkrelit, ishin kah po hyjshin në ku-
ndërshtim të hapët me qeverinë e vila-
jetit dhe kah e mëshhtëshin Malin e Zi
që po u premton çdo ndihmë, në ças-
tin e fundit mjaftoi një konçesion që-
llim-plotë i valiut, për me ua këthye

Erlas an den k.u.k. Generalkonsul
Wassitsch in Scutari - ddo. Wien
28 August 1877.

In dem Berichte vom 6. August d.
J. Nr. 50 über die Beziehungen Mon-
tenegros zu Albanien haben Euer. . .
jene Eröffnungen zu meiner Kenntniss
gebracht, welche Sie dem Präfecten
der Mission von Castrati auf seine
Anfrage in Betreff unserer Ansicht
über die Haltung der albanesischen
Bergstämme gegenüber der Pforte ma-
chen zu sollen glaubten. Eure diesfä-
lige Sprache hat meine vollständige
Billigung gefunden und ich ermächti-
ge Euer. . . falls die Gelegenheit dazu
an Sie herantreten sollte, in demsel-
ben Sinne fort zu wirken.

Andrassy

K.u.k. Oest. - Ung. General-Consulat
für Nord-Albanien, Nr. 58
Scutari, 16 September 1877

Hochgeborner Graf!

Mit meinen ergebensten Berichten
vom 6. und 13 August d. J. No. 50
und 51 habe ich Euerer Excellenz einige
Daten gemeldet, die die Bemühungen
Montenegros darthun, die Sympathien
der christlichen Bergstämme Albaniens
für sich zu gewinnen, und die Mittel
schildern, die zu diesem Zwecke an-
gewendet werden. Ich gelangte zu dem
Schlusse, dass weit mehr als die mon-
tenegrinischen Intriguen die verkehr-
ten Massregeln der Regierung dazu bei-
tragen, dass die katholischen Berg-
stämme Albaniens, die keinerlei Sympa-
thien für Montenegro hegen, mit dem
Gedanken der montenegrinischen Herr-
schaft von Tag zu Tag vertrauter
werden. Die in letzter Zeit zu meiner
Kenntnis gelangten Nachrichten über
die Beziehungen Montenegros zu den
katholischen Berg-Albanesen dürften
meine Anschauungen vollkommen rech-
tfertigen.

Obgleich laut den im Berichte No 51
angeführten Mittheilungen des Präfec-
ten von Castrati, die katholischen
Stämme Hoti, Kastrati, Shkrelit und
Gruda nahe daran waren, der Lan-
desregierung gegenüber in die heftigste
Opposition zu treten und sich an
Montenegro zu lehnen, welches ihnen
jede Unterstützung verspricht, so ge-

mendjen dhe me i ba me luftue kundra Malit të Zi. Elias Pasha (nji Shqiptar i parsisë së Dibrës dhe komandant i bashibozukëve) u ngarkue prej valiut për t' u shpallë atyne bajraqeve, që kërkesa e tyne do të përfilllet, por lypset vetëm që të marrin pjesë në fushatën që po nisë Turqija kundra Malit të Zi, e cila do të zgjasi vetëm për pak ditë. Sikundër kam njoftue në raportin tim Nr. 57, këto fise me 8 të këtij mueji, luftuen prap kundra Malit të Zi dhe e provuen me gjak besnikinë e tyne kundrejt qeverisë. Thuhet se Mali i Zi me 14 të këtij, ka okupue Grudën, ka djegë shtëpijat e këtij bajraku dhe ka përzënë popullsinë, që t' u tregojnë fiseve tjera, se ç'fat i pret në rast se e vazhdojnë bashkëpunimin e tyne me Turqi.

Në të bashkëngjiturën këtu (lidhje I) po i parashtroj shkëlq. s' Uej shkresën e kryetarit të misionit të Kastratit, me të cilin shkojnë katër fiset e sipërshe-nueme. Në këtë shkresë, misionari në fjalë përshkruen në hollësi atë çka kam raportue mbi intrigat e Malazezve dhe përfundon me shënim që okupimi i atyne bajraqeve nuk do të hasi n' asnjë kundërshtim.

Në fillim të këtij mueji m' u njoftue prej nji ane të besueshme që Shqiptarë katolikë të Shalës dhe të Shoshit janë pa në Mal të Zi dhe që Princ Nikolla ka dërgue disa emisarë ndër këto fise për t' i këthyer me zotime në anë të vet. Këto bajraqe dominojnë rrugën që zgjatet bregut të Drinit për në Prizrend; pra miqsjia e tyne asht shumë e vlefshme për Mal të Zi, i cili dëshëron më ngallitë nji kryengritje në Serbi të Vjetër. Kam ndëgjue edhe se Princ Nikolla i ka çue kapidan Polës 150 dukatë me fjalë që të jetë gati me marrë përsipër komandën mbi Shalë dhe Shosh, ku s' afërmi do të ja behin 2000 Malazez. Lajme, që më kanë ardhë me shkrim prej Shoshit dhe

nënte noch im letzten Augenblicke ein zweckmässiges Nachgeben des Valys, um diese Stämme abermals in den Kampf gegen Montenegro zu führen. Ilias Pascha. (ein vornehmer Albanese aus Dibra und Anführer der Baschi-Bozuk) wurde vom Valy beauftragt diesen Stämmen mitzuthellen, dass er ihnen ihre Anliegen gewährt und nur verlangt, dass sie an den gegen Montenegro vorzunehmenden Expeditionen, die nur wenige Tage dauern, Theil nehmen. Wie mein Bericht No 57 meldet, haben diese Stämme am 8 d. M. abermals gegen Montenegro gekämpft und mit ihrem Blute ihre Treue der Regierung bewiesen. Es verlautet, dass Montenegro am 14 das Territorium des Stammes Gruda besetzt, die Häuser niedergebrannt und die Bevölkerung herausgejagt habe, um den übrigen Stämmen zu zeigen, welches Schicksal ihnen bevorsteht, wenn sie nicht aufhören, gegen Montenegro zu kämpfen.

In der Beilage No 1 unterbreite ich Euerer Excellenz ein Schreiben des Präfecten der Mission in Castrati, zu welcher die vorerwähnten 4 Bergslämme gehören. Dasselbe schildert ausführlich die Euerer Excellenz bereits aus meinen Berichten bekannte Lage dieser Stämme — beschreibt die Intriguen der Montenegriner, und schliesst mit der Bemerkung, dass die montenegrinische Okkupation auf keinen Widerstand stossen dürfte.

Zu Anfang dieses Monats wurde mir von verlässlicher Seite mitgetheilt, dass christliche Albanesen aus Schala und Schoschi in Montenegro gesehen wurden, und dass der Fürst mehrere Perjaniks zu diesen Stämmen entsendet hat, um dieselben durch Versprechungen auf seine Seite zu ziehen. Diese Stämme beherrschen die am rechten Drin-Ufer nach Prisrend führende Strasse, deren Freundschaft ist daher für Montenegro, welches die Insurrektion in Aliserblen anfangen möchte, von grossem Werthe. Auch hörte ich, dass der Fürst Nicolaus dem Capitän Kol 150 Dukaten habe übergeben und sagen lassen, sich bereit zu halten, das Commando in Schala und Schoschi zu übernehmen, wo nächstens 2000 Montenegriner einrücken werden. Schriftliche Nachricht

Orosht, duket sikur i vërtetë këtë fjalë.

Nga kopja e shkresës së bashkangjitur këtu të kryetarit të misionit të Pulit (Lidhje II, del në shesh se emisarët e Malit të Zi kanë qenë me të vërtetë në Shalë dhe në Sosh dhe s'janë da pa gja. Ato intriga malazeze të përmendura këtu, jam orvatë t' i përballi tue i parashtrur valiut nevojën që t' i presi ngacimimet kundër këtyre fiseve dhe t' u hapi rrethat tregjet, që u ka mbyllë, pastaj tue i ndriqë kryetarit të misionit qëllimet e qeverisë austro-hungare në frymën e shkresës që po bashkangjes këtu. Në mënyrë analoge i jam përgjegjë edhe shkresës së kryetarit të misionit në Kastrat.

Nga korrespondenca e bashkangjitur në kopje midis valiut dhe Prenk Pashës, rezulton se acarimi i relatave të familjes së kapidanave të Mirditës me administratën e Vilajetit po fillon të zbutet. Prenk Pasha më shkruen se nuk ka mundun me bindë kushrinin e vet, kapidan Kolën, për të pranuar amnestinë. Ky detektor se bamiësit të tij për aq vjet, i cili ka qenë edukatori i të birit, nuk don me i a thye besën.

Shenjet e para për symimet e Malit të Zi po dalin tash ma në pah, me orvatjet për pushtimin e Podgoricës. Më 14 të këtij, të gjitha mjetet e lundrimit mbi Bunë dhe mbi liqe po përqendrohen, që t' i ngarkojnë me një numër të madh trupash të dergueme për Muritsch, në bregun e djathtë të Liqenit prej kah do t' i nisin për shpallë ma t' afërme me Podgoricë. Turqit kanë marrë vesht se Malazezt kanë vutë topa të randë mbi naltësit e Muritschit, me të cilët mund të pengojnë lundrimin e anive me pjesën veriore të liqenit. Turqit në anë tjetër, nuk do të vonojnë me i terheqë nga Podgorica të gjitha fuqitë ushta-

chën, die mir aus Schoschi und Oroschi zukamen, scheinen die vorstehenden Mittheilungen zu bestätigen.

Aus dem abschriftlich mitfolgenden Schreiben des Missions-Präfekten in Pulati geht hervor, dass montenegrinische Emissäre tatsächlich in Schala und Schoschi waren und nicht ohne Erfolg gewirkt haben. Den daselbst erwähnten montenegrinischen Intriguen suchte ich dadurch entgegen zu wirken, indem ich zunächst bei dem Valy erwirkte, dass die bisherigen Hetzerereien gegen diese Stämme eingestellt und ihnen der Zutritt zum hiesigen Bazar obermals gestattet werde, dann aber an den Präfekten das in Abschrift beiliegende Schreiben richtete worin ich ihn über die Ansichten der k. u. k. Regierung aufklärte. In ähnlicher Weise beantwortete ich auch das Schreiben des Präfekten von Castrati.

Aus der abschriftlich beiliegenden Correspondenz des Valy mit Prenk B b Doda geht hervor, dass die Beziehungen zwischen der Familie der Mirditen — Capitane und der Landesregierung sich ertäglicher zu gestalten beginnen. Prenk Pascha schreibt mir, dass er seinen Cousin, Capitän, Kol, nicht bewegen konnte, die Amnestie anzunehmen. Derselbe erklärte, seinem langjährigen Wohltäter, dem Erzieher seines Sohnes, die Treue nicht brechen zu wollen.

Da Capitän Kol im Lande der Mirditen einen sehr geringen Anhang hat, so dürfte dessen politische Haltung auf die Haltung des Stammes keinen Einfluss üben.

Die ersten Anzeichen der Absicht Montenegro sich nunmehr mit der Eroberung von Podgoritz zu beschäftigen, treten bereits zu Tage. Am 14, wurden alle Fahrzeuge der Bojana und des Sees an der Echelle von Podgoritz konzentriert um eine grosse Anzahl Truppen nach Muritschi an das rechte Ufer des Sees zu überschießen. Die Türken brachten in Erfahrung, dass die Montenegriner auf den Anhöhen bei Muritschi schweres Geschütz aufstellen wollen, womit sie den Verkehr der türkischen Dampfschiffe am oberen Theil des Sees ver-

rake, që e kapërcejnë sasinë e nevojshëm për garnizonin e këtij gjyteti, për arsye se Malazezt nuk ka ç' i ndal me okupue Hotin dhe me këtë me dominue Nënhelmin dhe rrugën për Podgoricë. Furnizimi prej Shkodrë në Podgoricë do të vështirsohej me këtë aqë, sa garnizonet dhe trupat e ekspeditës do të nevojiten pastaj të furnizohen vetëm prej rezervave të Podgoricës, që rregullisht nuk kanë qenë kurrë të mjafta.

Prandaj komanda turke e konsideron si një imperativ t' urtë tërheqjen me kohë të forcave të garnizonit të Podgoricës, që janë përnbi 5000-6000 vetë, ku, në rasë të kundërt, shpejt do t' i konsumojshin rezervat, pa mundun me kontribue për zblokimin e vendeve të fortifikueme.

Qeverija Ingjeze po dërgon këtu dy oficera për të veshgje personalisht situatën ushtarake dhe mjetete mprojtes së Turqëve në Shqipni, që të raportojnë pastaj mbi të. Këto oficera janë imbakue në Triestë dhe me 20 të këtij muaji priten të vijnë këtu.

hindern würden. Uebrigens müssen auch sämtliche zum Garnisonsdienste nicht notwendigen Truppen nächstens aus Podgoritz zurückgezogen werden, da es im Belieben der Montenegriner steht, Hoti zu okkupiren und dadurch die Echelles bei Helm und die Strasse von der Echelle nach Podgoritz zu dominiren. Die Zufuhr der Lebensmittel von Scutari nach Podgoritz würde dadurch so sehr erschwert werden, dass die Garnisonen und die Feldtruppen nur auf die in Podgoritz vorhandenen Vorräthe angewiesen wären, die in der Regel nie bedeutend sind.

Es ist daher für den Commandirenden ein Gebot der Vorsicht, die den Garnisonsdienst übersteigenden 5000 bis 6000 Mann rechtzeitig aus Podgoritz zurückzuziehen, wo sie zur raschen Aufbrauchung der Vorräthe beitragen würden ohne zum Entsatze der festen Plätze beitragen zu können.

Die englische Regierung sendet zwei Offiziere hieher, welche über die militärische Stellung und die Vertheidigungsmittel der Türken in Albanien sich persönlich zu überzeugen und zu berichten haben. Dieselben sind bereits von Triest obgereist und werden am 20. d. M. hier eintreffen.

Gleichlautend berichte ich unter Einem dem Botschafter in Constanti-nopel und übersende eine Abschrift dem Commandirenden General in Zara. Genehmigen Euere Excellenz die Versicherung meiner Ehrfurcht vollen Ergebenheit.

WASSITSCH

Seiner des hochgebornen Grafen Andrassy
Sr. k. u. k. Apost. Majestät wirkl. Geheim.
Rathes, Ministers des kais. Hauses und des
Aeussern, etc. etc. etc.

Excellenz Wien

Lidhje I e raportit Nr. 58, të dt. Shkodër, 16-IX-1877. K o p j e o shkresës së kryetarit të misionit apostolik të Kastratit, Fra Giampiero da Bergamo, për kryekonsullin austro-hungar të Shkodrës, dorzue me 14-IX 1877.

Shkëlqesi!

Kam guximin me ju shkruar këtë me qëllim që të ju njoftoj gjendjen politike të kësaj popullsije malsore shqiptare dhe kam uzdajë se shkëlq. e Juej do të më felni për këtë lirinë që po marr, i shtym nga konsiderata mirsi-plotë e tregueme prej Jush për misionarët fetarë të këtyne malsive shumë të vyejtuna dhe nga interesimi bujar tregues për këta prej të perndritshmes qeveri perandorake, që e përfaqësoni aq denjsisht.

Sikur e dini, posa krisi lufta midis Turqisë dhe Malit të Zi, vendet malsore të Këlmendit, të Grudës, të Hotit dhe të Kastratit, u banë teatri i ndeshjeve të përgjakëshme dhe që nga Qershorit i këtij vjeti, fiseve të sipërshënueme u ra me pësue barrën e randë të shërbimit ushtarak, simbas zakonëve të brishta dhe të vjetërsueme të vendit dhe simbas paktit të lidhun midis tyre dhe qeverisë turke. Sa herë që nevojitej ky shërbim, ato fise kërkuen që ai të praktikohet pa shpërblim, me detyrim që çdo familje t'api përnjherë nga një djal për shtëpi edhe për shërbim të gjatë. Shumë herë dhanë prova burrnije dhe zotësi e; shumë herë dhanë provë qëndrueshmërie ndër vyejtje t'ashpra dhe të gjata të luftës, tue derdhë edhe gjakun në lamë të saj. Shkurt, në të gjithë rrjedhjen e konfliktit luftarak me Mal të Zi, këto popullsia nuk munguen me i çfaqë besnikinë e patundëshme Sulltanit dhe ga-

Bericht No. 58, Scutari 16.9.1877
Beilage No. 1.

Abschrift

Elmes Schreibens des Präfekten der Apostolischen Mission Castrati, Fra Giampiero da Bergamo, an den k.u.k. Generalconsul in Scutari, übergeben am 14 September 1877.

Eccellenza,

Ho l'arditezza di scrivere questa mia, allo scopo di comunicarle la situazione politica di queste montane popolazioni albanesi e nullo fiducia, che V. E. vorrà scusare a questa mia confidenza, alla quale m'induce e la manifesta sua benigna deferenza per i Missionari Religiosi di queste travagliate montagne, ed il generoso interessamento dell'Impero Imperiale Governo che Ella degnamente rappresenta, pei suddetti; e la certezza finalmente, di averne saggi consigli sul come dobbiamo noi comportarsi nelle difficili ed urgenti strettezze, in cui ci troviamo unitamente ai popoli alla spirituale cura nostra affidati, per le correnti guerresche vicende.

Come Le è noto, questi montani paesi di Clementi, Guda, Hoti e Castrati furono sin dal primo scoppiare della guerra tra la Turchia ed il Montenegro il teatro di sanguinosi combattimenti, e le sinominate Tribù ebbero sin dal giugno dell'anno scorso a sostenere il grave peso del loro servizio militare, a secondo degli inconditi invulnerati usi del paese e dell'antico patto convenuto tra esse col proprio governo. Ogni qual volta lo richiese il bisogno esse sostennero che si praticasse su loro la leva in massa e gratuita, obbligandosi a dare un individuo per ogni famiglia e rispondendo al duce apollo fatto in ogni occorrenza con compito pronto e durevole servizio. Più volte diedero prove di coraggio e di valore; più volte diedero saggio della loro costanza nel sostenere le dure e lunghe privazioni della guerra, e col spargere estando il proprio sangue sui campi di battaglia. In breve, queste popolazioni non mancarono di manifestare in tutto il decorso tempo delle guerre col Montenegro la loro innalterabile fe-

tëshmeninë e tyre me luftue me qdo therore për mprojen e vendit.

Por asht e rasës t'i rrëfej shkëlq. s' Uej se çfaqja e nji të tillë besnikije nga ana e këtyne malsorëve nuk u muer në konsideratë prej qeverisë, për-matepër, në ndërkohën e luftës, me nji mënyrë qeverimi të qregullt dhe t'ash-për ata u ngacmuen me dispozita të pa drejta dhe pakualifikushme për dam dhe shnderim të tyre. Dihet mirëfilli se në pjesën ma të madhe të fushatës kundra Malit të Zi, u qe mohuo edhe ai racion i pakët ushqimuer, ase u qe dhanë i pamjaftueshëm dhe jo i shëndetshëm; gjithashtu u qe mohue edhe ajo pagë e shkretë 25 qindarësh, që i merr qdo ushtarë në kohë të luftës. Dihet qysh qenë shti qëllimisht fise e sipërshtënu-me ndër formacione të veqenme dhe qysh u shtyne të luftojnë ndër vende të largëta dhe të kota, mbasi u qenë dhanë armë të cilisë së dobët dhe municion i pamjaftueshëm, ndërsa ven-di dhe familjet e tyre kishin mbetë pa mproje kundrejt armikut kufitar. Të gjithë e dijnë në fund, se qysh u lanë vetëm ndër ndeshjet luftare, të shter-ngueme me u mbajt kundrejt nji anmi-ku me forca numërisht ma të mëdhaja, me pozita dhe armë ma të mira; qysh kanë interesobash komanda aspak, ase fare p.k. për të vramit dhe për shunë të plagosun të mbetur në lamë të luftës, pa asistencën e duiun. Kjo gjellje e pakualifikueshme e qeverisë nuk mbe-ti pa shkaktue demoralizim në kës po-pullsi dhe pa zgjuar dyshime të ligjë-rueshme për lealitetin e qëim ve qe veritare kundrejt fiseve. Mosbesimi u thurë me një ngurim vëprimi, të ven-desun mo me i ndiqne qdo urdhni që jepet, tue që qe hapazi se nuk duen t'i shërbejnë qeverisë jasht kufijve të fisit dhe tue kërcone ma kryengritje, në rasë se qeverija don t'i bindi tue përdorë violencën kundra tyre.

deltà al Sullano, e di essere disposte a qualunque sacrificio per la difesa del proprio paese.

Ma è duopo confessare, Eccellenza Illustrissima, che per parte del Governo sifatta dimostrazione di fedeltà di questi montanari, non fu punto avuta in considerazione, e che di vantaggio sieno esse altresì state provocate, durante la guerra, con incondito ed aspro governmento, ed ogni sorta di ingiuste inqualificabili disposizioni a loro danno e disonore. E noto infalli come la più parte del tempo in cui esse campeggiavano contro il Montenegro sia stata loro negata la lenna razione di vitto, o loro somministrato un vitto insufficiente ed insalubre; e come sia stato loro sostratta la stessa misera paga di venticinque centesimi, assegnata al combattente in tempo di guerra. E palese come le suddette tribù sono state pensatamente dal Governo spaziate in corpi separati e di poi spinte al combattimento in luoghi lontani e disutili, dopo di avere somministrato armi di infima qualità e scarsa munizione; mentre il loro paese e le loro famiglie rimanevano allo scoperto ed alla discrezione del confinante nemico, prive, in una parola, di qualunque difesa. E a notizia di tutti finalmente come che in varii scontri col nemico sieno state abbandonate a se stesse e forzate a sostenere l'urlo di una forza superiore per numero, per armi e per posizione; e come il governo militare non si sia curato punto, o in modo del tutto inefficace, dei caduti in battaglia e de molti rimasti feriti sul campo.

Da si fatta inqualificabile condotta dal Governo non poteva non susseguire in questa popolazione che scoraggiamento ed inorgere in esse un ragionevole dubbio sulla lealtà delle intenzioni del medesimo a loro riguardo. Ed alle diffidenze, spuntate, l'inerzia ed una risoluta generale determinazione di rennire a qualunque commando venisse loro fatto, rifiutandosi di servire al governo oltre i confini delle proprie terre, e minacciando di rivoltarsi alle prime autorità in caso che il governo fosse venuto ad usare con loro dei mezzi di rigore e di violenza.

Tale, Eccellenza Illustrissima, fu la situazione politica di queste popola-

Shkëlqesë, kjo asht gjendja politike e këtyne popullsive deri në ditën, në të cilën pjesa më e madhe e ushtrisë perandorake siellaj në këto ana me detyrë kinse t'ja mbresi shpatën Malit të Zi për t'ja nënvu këte sundimit otoman. Por tashti që pjesa e madhe, ose ma mirë me thanë e tanë ushtrija perandorake u shkul nga këto ana dhe që në vënd të kësaj qeverija dërgou këtu një numër të pamjaftueshëm luftarësh, të mbledhën nevojisht kokra-kokra nga të gjitha viset e Shqipnisë dhe të caktuem me mbajtje pozita mbrojtja, tashti që eksperiencë e përditëshme po e mëson se gati në të gjitha ndeshjet me Malaziz, kjo turmë e padishiplinume po thehet dhe po smbrapet me humbje njerzish dhe tërësh të konsiderueshme, tashti që me të ramitë kalasë k'shtu të quejtun të Medunit dhe me zbrazje pozitash të tjera të vogla, por të randësishme të tokës turke, ngjau fa keqësija e kapitullimit të Nikshiqit, po përhapet me tepër se kurr, në këto popullsi ideja, që tash sa kohë e ka kuptue sejcili, që Turqija asht në pamundësinë absolute me i mprojtë këto vise dhe me pengue anmikut që mos të rraset mbrenda për t'i zotnue. Kjo popullsi e parashah invadimin e trojeve të saja dhe nuk dyshon që trupat qavorita e as nuk do t'u dalin përball Malazezve me një rezistencë që do t'ishite e kotë, dhe as që asht qeverija në gjendje t'u japë të paktën një ndihmë pozitive malsorëve kur, po t'a shohin veten t'afër, të tentojnë rezistencën e fundit kundër invazionit iminent malaziz.

Shkëlqesija e Juej mund t'a përfytyrojë lehtë situatën kritike dhe të dhimbëshme të këtyne malsorëve mbas fakteve që u shënuen sipër. Ata nuk po dijnë ma se kah t'ia mbajnë. Në një anë e shohin vëhten të pafuqishme me i qëndrue anmikut vetëm dhe në këtë

nioni shtu al giorno in cui rimase in queste parti il grosso delle truppe imperiali destinati rinunziare l'audacia del Montenegro ed a soggettarlo interamente al dominio della Sublime Porta. Ma ora che la maggior parte, o per meglio dire, quasi interamente, le truppe Imperiali sono state levate da queste terre: e che in loro vece il Governo ha mandato sul luogo un insufficiente numero di combattenti rognannellati a stento di diversi terroristi albanesi, e forzatamente tenuti ai posti di difesa: ora che la giornaliera esperienza le avvisa che in quasi tutti gli scontri coi Montenegrini questa accozzaglia di gente indisciplinata ed inesperta viene battuta e respinta con considerabili danni e di personale e di territorio: ora che alla peralta della forza così detta del Medun e all'abbandono di altre piccole sì, ma importanti posizioni del territorio turco, s'aggiunge il triste fatto dell'arresa di Niksic: si va ribadendo più che mai in queste popolazioni l'idea già da tempo in tutti invalsa che il governo turco sia nell'assoluta incapacità di difenderle e di impedire che il nemico irrompa nel loro paese e se ne impadronisca. Esse prevedono imminente un'irruzione di Montenegrini nelle loro terre, e mettono dubbio alcuno che anche se le truppe governative ad opera di inutile resistenza e che sia all'esercito governativo una situazione di dar loro almeno un positivo aiuto qualora si sentissero di tentare un'ultima opposizione alla imminente invasione nemica.

Vostre Eccellenza Illustrissima può facilmente immaginarsi la critica e dolorosa situazione di questi montenegrini, dietro l'esposizione di fatti sopranotati. Essi non sanno a qual partito appigliarsi. Da una parte si vedono impotenti da resistere soli

rasë do të ju donte, për dam të votes dhe të familjeve me parashikue zhbrajton e vendit të tynë. Këto hap nuk e bënë, tue pasë para sysh shembullin e pikëllueshëm t'emigrantëve të T'iepshit, të Korçës, të Rahovës dhe të Sheshanit, të cilët po enden pa lang e pa plang me të gjitha familjet poshtë e përjetë, pa u tregue për ta as ma i vogli kujdes prej qeverisë turke; pra as fiset e kërcnueme tashti nuk kanë si t'i besojnë në mënyrë pozitive qeverisë së brishtë turke, për ndonji shpërblim po të lajnë tokët atnore. As Mallt të Zi nuk duen t'i hudhen ndër krah, qoftë pse e kundrojnë, si gjithëmonë, për anmik të tynë, pra prej frizë të sundimit të këtij t'urrejtun, qoftë prej parandjes së salvimeve fetare, qoftë edhe për arsye se heret asç vorë do të shtërngohen me rrokë armët kundra sovranit të vjetër, me rrezik që lufta të përfundojë me suksesin turk.

Mirëpo mënjia e vjetër me Malin e Zi fëqinj dhe ndryshmënjia fetare, e dokeve, e karakterit, sado t'a smadhojnë anmiquinë e natyrshme, me gjithë ate — më duhet të Ju a them — këto popullsi në fund, po të shtërngohen, do të mbarojnë duke përqaftue anën malazeze. Për këtë hap e tërbjekin malsiuë në lloshat premtimet e vashdeshme të Ma it të Zi dhe dhuratat e majme, që marrin krenët ma të randësishëm të malëve, gjithashtu ftesa, që i asht ba prej kundërshtarëve së paku me ndejtë asnjansë, po qe se nuk duen me rrokë armët kundra sovranit turk. Por, sa dij un, për te ba atë hap, ma tepër se kurrëgjia tjetër, po i shtynë emisarët malazias me mashtrimet e tynë, të cilët nuk prajnë tue i u betue malsorëve, se janë t'autorizuem prej Austrisë me i u ba propozimet në tjalë, se Mal i Zi merr ndihmë prej këtij shteti, bamirës i katolikëve të

all'urlo del nemico irruente e prevederebbero di dover, in questo caso, abbandonare con irreparabile ruina loro e delle loro famiglie, il proprio paese: diffidando positivamente di averne risarcimento e compenso dall'incondito loro governo, ed avendone a motivo di questa loro diffidenza un triste e desolante esempio negli emigrati di Triepsi, Cocia, Rahoja e Sceslani, i quali si vanno vagabondi per altre terre con l'intero loro famiglie, senza tetto, senza pane senza la minima cura del proprio Governo: d'altra parte esilano a darsi dal lato del Montenegro, che sempre ed in ogni tempo hanno considerato come inconciliabile loro nemico: sia perche ne paventano l'abborrito governo, sia perche ne presentino religiose persecuzioni, sia ancora perche temerebbero di esser dipoi costretti a prendere le armi contro l'antico loro sovrano con pericolo di riportarne un ruinoso successo.

Quantunque però sia in loro inveterato l'odio col vicinante Montenegro, e la diversità di religione, di schiatta, di usi, di carattere accresca sì fatta innata loro avversione: pure devo dirle, Eccellenza Illustrissima, che queste popolazioni perderebbero ad abbracciare, in ultima stretta, quest'ultimo partito. A tale risoluzione, potrebbe essere, che lo attirino le continue ed insistenti promesse dei Montenegrini, i profusi regali a molti dei più influenti montanari, l'inuito loro fatto dagli avversari a resolarsi meno neutrali, quando ripugnino di prendere le armi contro l'antico loro padrone e Sovrano: ma ciò che più, a mia saputa, li indurrebbe alla succennata deliberazione, sarebbe l'inganno che loro tendono gli emissari Montenegrini, i quali non cessano dal giurar loro: essere essi autorizzati dall'Austria ad invitarli

Shqipnisë, me qëllim që të përpiqet sa të mundet me luftue për lirin e këtyne katolikëve nga sundimi i ndytë dhe i pabesë turk, që Malazezët në të vërtetë janë axhentat e Austrisë për të pushtue Shqipërinë dhe si t' a kenë lirin nga tirania myslimane me ia dorëzue pastaj qeverisë paq-dashëse austro-hungare, që asht për t'u pasun zili si shembëll qeverije.

Në pasigurinë e çasteve të vështirë dhe plot droje, që po përshkoinë, këta malsorë vinë të na pyesin për ato pohime zemërgjane, por në realitet dredhanike t'axhentave; na pyesin gjithashtu në ka mundësi të plotësohet ai dëshirë i vjetër dhe i përgjithshëm i tyne, që Austria, bamirëse e natyrshme e këtyne popullsisë katolike, të vijë një ditë me marrë në dorë qeverimin fatlumun mbi ta. Për këtë arsye po guxoj me ju mërzhitë, që të më sugjeroni se qysh të silleme me përgjegjet e mia, që do t'u jap doemos atyne.

Me nderime etj...

G. GIAMPIERO DA BERGAMO
Prefekti Apostolik

Lidhje II, i raportit 58, Shkodër
16-IX-1877, kopje.

Shosh, 10 Shtator 1877

Shkelqësi!

Po vij të trazoj me këtë shkelqesis t'Uej, i shërnguem qoftë prej detyrës, që deri diku më ngarkon zyra, qoftë prej lutjeve ngulmuese dhe të vashdueshme, që më bajnë këto fise fatkëqija dhe shpresoj në zemër-mirësinë e njoftun të shkelq. s' Uej, se do të më falni për këto mërzi, që po ju shkaktohen si prej neje, si prej atyne fiseve të mjera, që po ju sjellen si një ati të dashtun të përshakët dhe të dhimbshëm.

a questo passo, che il Montenegro riceve aiuto da quella potenza benefattrice dei Cattolici dell' Albania, allo scopo di fare ogni sforzo e di lottare per la loro liberazione dal dominio dell' infedele e sordido turco: che essi Montenegrini sono in sostanza gli agenti dell' Austria per conquistare alla medesima l' Albania e, liberata dalla tirannia musulmana, consegnarla al di lei pacifico ed invidiabile governo. Nelle loro angustiose e difficili incertezze, questi montanari ricorrono a noi per assicurarsi di sì fatte gratuite e dolose asserzioni: ci domandano altresì se giusto il loro generale ed antico desiderio, è possibile che l' Austria, naturale benefattrice di queste popolazioni cattoliche, abbia a possedere questi luoghi e prenderne il felice Governo: Ed è per questo, che io mi prendo arditezza di importunarla a suggerirmi come debbo comportarmi nelle mie indispensabili risposte.

Con profondo ossequio sono, di Vostra Eccellenza Illustrissima,
Devoto servo

G. GIAMPIERO DA BERGAMO
Perfetto Apostolico

Bericht No. 58, Scutari 16.9.1877
Bellage No. 2 Abschrift

Sciosci, 10 Settembre 1877

Eccellenza!

Vengo colla presente ad importunare l' Eccellenza Vostra, costretto sì dal dovere che in certo modo m' incombe l' officio mio, sì dalle continue preghiere ed istanze che continuamente mi fanno queste malangurate tribù, e spero nella nota benignità dell' Eccellenza Vostra che vorrà compartire sì alla mia importunità, che a quella delle sventurate Tribù, che a Lei si rivolgono come al commune amorevole e pietoso Padre.

Ndërkaq po ju sjell në dijeni n'emën të krenëva të popullsisë së fiseve të Pulat dhe silomos të Shalës dhe të Shoshit, se këto të tronditun në shpirt dhe të marrun me të keq prej fatit, s'po dijnë se ç'të bënë. Kët, të le-dhatuem nga shpresa, madje edhe të bindun, se janë të përkrahun prej perandorisë së dashtun dhe të dëshërueme austriake, kujtuen se tashma erdhi koha, që të lirohen prej zgjedhës së randë myslimane dhe për këtë arësye nën pretekste, ng. pikëpamja e tyre të ligjorume, nuk ndëgjuen me shkuar në luftë kundra Malit të Zi. Nga kjo ushaktue mbyllja e tregjeve dhe e çdo rruge për të mbulue nevojat ma të ngutshme dhe u dënuen të ngujohun ndër këto male të shkreta, si tashin bieha t'egre të ndjekuna prej gjuhërit. Deri sot i barten me durim privacionet e llojit të ndryshëm të ngulon në shpresën e përmendun sipër. Mirëpo tashmë që s'po shohin ma kurinji rreze, që të ndiqejë dhe ndonji udhë drejt qëllimit të synuem prej tyre, janë tjetër, t'u pa mirëfilli se, me afrimin e stinës së ashpër, situata do të bahet për ta edhe ma e pamëshirshme dhe rrenimqare, po i siellen prandaj si bij të përvuajtë atit të dashtun të për-bashkët me lujë që me këshilla dhe urdhën, asenë çdo mënyrë tjetër, t'u tregohet udha për të dalë nga kjo situatë e shkretë (tue përjashtue veçse mundësisht një përlujë myslimane).

Ndërkaq çdo therori, që do t'u kërkohet, ose edhe vetëm t'u këshillohet, zotohen se do të jenë gati përherë t'a pranojnë dhe t'a bëjnë. Në rastë shkelqes e Juej nuk sheh tjetër rrugë për t'i shpëtue nga gjendja e tyre e ashpër, se paku të zhvillohen përpjekje që t'u rihapet tregu i Shkodrës.

Lutjeve të tyre po u shihet edhe të mijat dhe kam uzdajë se shkelq. e Juej

Le signifiko përtauto a nome dei Capi e popolazione di queste tribù di Pulati e specialmente di Sciala e Sciosci, che si trovano nelle massima costernazione ed angustia e non sanno oggimai a che partito appigliarsi. Essi colla lusinga, anzi ferma speranza di essere sostenuti —, protetti e difesi dell'amato e desiderato Austriaco Impero, credettero essere ormai l'ora di liberarsi dal pesante giogo musulmano e perciò sotto pretesti per altro, a loro giudizio ragionevoli, si rifiutarono di andare in guerra contro il Montenegro. Da ciò ne avvenne, che fu loro intercellato ogni accesso ai mercati ed impedita ogni via di provvista alle più urgenti necessità, e condannati in questi deserti monti, quasi fossero belve selvatiche insguile dal cacciatore. Essi sopportarono finora ogni sorte di privazione sempre fermi sulla descritta speranza, ma ora che non vedono alcun riverbero, che loro additi in qualche modo alcun buono inviamento al desiderato scopo; e d'altronde ben vedendo, che coll'avvicinarsi delle peggiori stagioni, la loro situazione si farà sempre più dolorosa e straziante, perciò quali devoti ed affettuosi figli ricorrono al commun Padre supplicandolo, che col suo commando e consiglio, o in qualsiasi maniera additi loro una via di mezzo in vi miserevole loro situazione, (escluso però, possibilmente, l'uniliarsi al musulmano).

Si protestano inoltre, che qualunque sacrificio venisse loro imposto o puramente consigliato dall'Eccellenza Vostra sempre pronti sarebbero ad accettarlo ed eseguirlo. Che se in caso mai l'Eccellenza Vostra non vedesse altra via di mezzo nella dura loro situazione, almeno vedesse il mezzo di aprire loro l'accedere al mercato di Scutari.

me urtinë e vet do t' i gjejë mjetet për me i dhanë kësaj popullsije një përgjegje ngushulluese, që shpresojnë dhe besojnë se da ta marrin.

Ata më ngarkojnë përveç kësaj, me ju informue se disa ditë më parë, erdhën ndër këto male emisarë të Malit Zi të ngarkuem me detyrë që t' i bajnë me dritë popullsisë, se Princ Nikolla, tue dijtun flijet e forta dhe fatkeqësitë që vuenë këto fise për arsye se kanë refuzue të futen në fushimin mysliman, ka vendosun me u dhanë ndihmën e nevojshme. Me qenë se këta emisarë, me fjalët e tyne, liqshin me kuptue kuartë se ndihmat e përmenduna ofrohen me urdhnin, ase këshillin, ase me dijeninë e Austrisë, mjaftoi me aqë për t' u pranue oferta në fjalë. Asgjama ngut këta malsorë u përgjegjen emisarëve se po pat mirësinë Naltësija e tij me i përkrahë ndër nevojat e tyne ata do t' i jshin miradijas për dorën që u ndihmon, veçse përse i përket qeverimit t' ardhëshëm, do t' i shin gjithëmonë në dispozicion t' Austrisë, mjaft që të lirohen prej myslimanëve. Simbas zotimeve t' emisarëve malazez, ndihmat duhet të vijshin shpejt. Ndërkaq malsorët, me gjithë bindjen që patën se Austrija ka dijeni për veprën e axhentave, kanë dyshim mos të mëshihet ndonji mashtrim nga ana malazeze: për këtë arsye, edhe po që se vijnë ndihmat, ata prap do të dëshroshin një këshill prej shkëlq. s' Uej, ata e kanë në mend me i zbatue dhe kam arsye të hesoj për këtë, mbassi në gjendjen e tyne të dëshprueme atyne nuk u mbetet tjetër shpresë, përveç shkëlq. e Juej.

Të gjitha këto ia përshkrova shkëlq. s' Uej, i shtym prej lutjeve merzitëse dhe prej faktit që këta shkretana ndër këto male nuk kanë se kujt t' i shillen përveç meje dhe me anë t' eme shkëlq. s' Uej dhe me gjendjen e tyne të dhim-

Alle loro preghiere aggiungo pure le mie, e tengo fiducia, che l'Eccellenza Vostra nella sua saggezza troverà il mezzo di dare a questi disgraziati popoli una qualche consolante risposta come essi sperano e confidano.

Inoltre i medesimi m' incombono di significare all' Eccellenza Vostra, che venivano in queste tribù, giorni sono, alcuni messi dal Montenegro, coll' incombenza di significare, che il Principe, sapendo i duri sacrifici e penose angustie sofferte da queste tribù per essersi rifiutate al campo musulmano, era deciso di somministrar loro necessari aiuti e sovvenimenti ai loro bisogni. E siccome nel loro parlare detti messi facevano chiaramente intendere, come che detti aiuti venissero esibiti per comando o consiglio con intelligenza dell' Austria, tanto bastò perché venissero da loro accettate simili esibizioni. Rispondevano pertanto ai detti messi, che se Sua Altezza si compiacerà sussidiarli nelle loro necessità, sarebbero grati alla mano che gli benefica, in ciò però, che riguarda il futuro loro governo sarebbero sempre stati alle disposizioni dell' Austria qualora avvenisse di restar liberi dal musulmano. Giusta le promesse pertanto dei detti messi, presto sarebbero per venire i detti aiuti: ma questi montagnoli e loro sorto in dubbio di poi nonostante la nominata persuasione dell' intelligenza dell' Austria, e dubitano che non si possa essere qualche inganno per parte del Montenegro: perciò supposto che vengano simili promesse eseguite anche sopra ciò vorrebbero un consiglio da Vostra Eccellenza del come comportarsi nell' accettare detto sussidio. Che comunque saranno i consigli dell' Eccellenza Vostra essi intendono fedelmente eseguirli. Ed ho ragione di creder loro, giacche non resta loro altra

bëshme nuk kam si mos t'u a ve ve-shin lutjeve.

Nuk asht nevoja të përsëris lutjet se jam i sigurtë se do t'ju jipen ato këshille të vlefshme, që ka me i diktue urtija e thellë e Jueja, ndërkaq Ju lutem vetëm me u pajtue me mërzinë që po jap dhe mos të zemroneni për çdo kuptim, që mund të prodhojë në shkëlq, t'Uej lutja mërzitëse dhe e pa cilsueshme e jeme.

Karakteri rezervat i kësaj letre asht jashtë çde dyshimi si në mënyrë që po dërgohet, si n'ate që do të më këthehet përgjegjia, e cila edhe do të komunikohet dhe do të zbatohet vetëm sipas urdhname të shkëlq. s'Uej dhe jo ndryshej.

Tue paraqitë ndërkaq përshëndetjet e mija dhe ato të popullsisë pres si për veti si për të urdhna, që t'i ndëgjoj ashtu si do të m'i shprehni.

I shkëlqesit s'Uej
shërbtuer i përvujtë:

Fra Giovanni Angelo

Prefekt Apostolik i missionit
në Pult

speranza che nell' Eccellenza Vostra nella disperata loro situazione.

Tanto significavo io alla Vostra Eccellenza indotto dalle importune preghiere ed anche perchè questi meschini non hanno a chi rivolgersi che a me in questi monti, e per mezzo mio a Vostra Eccellenza, e non posso non ascoltarli perchè sono in stato troppo compassionevole.

Non è bisogno che rinnovi le preghiere all' Eccellenza vostra mentre sono certo che Ella dara, quei saggi suggerimenti che la nota profonda prudenza le datterà, solo la prego a compatire alla mia importunità e a non indignarsi con me, qualsiasi il senso, che possa produrre nell' Eccellenza Vostra della mia insulsa ed importuna lagnanza.

Non v'è dubbio sulla riservatezza della presente sia nello spedirlo come in ricevere e comunicarne la risposta che sarà, data seconda gli ordini di Vostra Eccellenza e non altrimenti.

Le offro per tanto prima i miei sinceri devoti ossequi, ed aggiungo quelli di questi popoli e si per me che per essi le professo ogni obbedienza in tutto ciò che crederà, comandarmi.

Di Vostra Eccellenza
umilissimo devotissimo servo

Fra Giovanni Angelo

Prefetto Apostolico della missione
di Pult.

A Sua Eccellenza Illustrissima l'I. e R. Console generale austro-ungarico in Scutari.

Lidhje III e raportit Nr. 58 Shkodër
16-IX-1877.

KOPJE Shkodër 12-IX-1877

Shumë i ndershmi patër Prefekt!

Sot m'arrijti letra e Juej e datuar me 10 Shtatuer prej Shoshit, me të cilën me paraqitni kushtet e zymta të

Bericht N. 58, Scutari 16-9-1877
Beilage N. 3 Abschrift.

Scutari, 12 Settembre 1877

Molto Reverendo Padre Prefetto,

Oggi mi pervenne la di Lei lettera dd, Scigsci, 10 Settembre corr, con cui mi espone la trista condizione della po-

popullsisë katolike të Shalës dhe të Shoshit. Lufta që tash dy vjet po ve në provë trimniut dhe durimin e popullsisë shqiptare, po zgjatet mjerisht tepër për lodhjen e sajë e cila, si malsorët kufijtarë me Mal të Zi, po i vuen të gjitha mjeritë e gjendjes së sotme.

Në përfillje të ofertës, që u bani Mali i Zi fiseve katolike shqiptare që t' i shtyjë me rrokë armët kundra qeverisë osmane dhe që në dëshprimin e tyre këto fise nuk janë larg ta pranojnë, po lejohem të baj vërejtjet që pasojnë, me lutje që t' u jipni atë randësi, që meriton një këshill i dhanun prej së naltës qeveri austro-hungare, mbassi kjo i aprovon plotësisht këto fjalë të mija.

Nuk ka gjasë shumë, që mjetet e Malit të Zi të jenë të mjaftueshme për me u ndihmue nevojave të ndryshme të fiseve katolike të Shqipnisë, në rasë se këto do të mirreshin me luftue kundra qeverisë osmane. Do të Ju kujtohet se, në Mirditë emisarët malazez të paraqitun atje, dhanë zotime të shumta, me gjithatë ky fis në kohën kritike u neverit krejt prej Malit të Zi. Pra kjo lejen me dyshue në do mos u mungojnë kurr Shqiptarëve ndihmat malazeze. Ta pranojmë edhe sikur Malazezt do të dërgojnë armë, municion dhe ushqime dhe të hetojmë ndër këto kondita fatin e malsive shqiptare. Pasoja e parë e aleancës do të jetë, që trupat turke do të hudhen mbi fiset katolike dhe vendet e këtyne do të bahen teatro garash midis Turqve dhe Malazezve. Duhet të vërehet edhe se jo vetëm popullata muhamedane e Shqipnisë, por sikur kemi eksperiencën e Mirditës do të gjinden edhe fise katolike që do të vihen në radhën turke, për t' u lëshue kundra kristjanve, aleatve të Malit të Zi. Në këtë luftë do të vriten dhe do të plagosen shumë burra prej asaj krahine dhe gratë e fëmijë, që tue ma-

polazione cattolica in Sciala Sciosci. Pur troppo la guerra, che da due anni mette alla prova il coraggio e la pazienza della popolazione albanese, si prolunga troppo per non istancare quelli, che, come i montenari confinanti al Montenegro, sopportano tutti gli inconvenienti dell' attuale situazione.

In vista delle offerte che il Montenegro fa alle tribù albanesi cattoliche, per indurle a prendere le armi contro il Governo ottomano, e che le tribù nella loro disperazione non sono lontani da accettare, mi permetto di farle le seguenti osservazioni, pregandola di dare alle medesime quell' importanza, che merita un consiglio dell' Alto mio Governo, giacché Esso approva perfettamente queste mie parole.

Ed è cosa poco probabile, che i mezzi del Montenegro sieno sufficienti per soccorre ai diversi bisogni delle tribù cattoliche dell' Albania nel caso esse prendessero le armi contro il Governo Ottomano. Ella si ricorderà, che nella tribù dei Mirditi gli emissari Montenegrini ivi presenti fecero molte promesse, eppure questa tribù nel momento critico totalmente fu abbandonata dal Montenegro. Egli è quindi permesso di dubitare, che i soccorsi montenegrini non mancheranno mai agli Albanesi. Ammettiamo però il caso, che i Montenegrini provvedano per armi, munizioni e viveri ed esaminiamo sotto queste condizioni la sorte delle montagne cristiane dell' Albania. La prima conseguenza dell' alleanza sarà per lungo tempo il teatro di guerra tra Turchi e Montenegrini, bisogna ancora osservare, che non soltanto la popolazione musulmana dell' Albania si getta sulle tribù cristiane alleate al Montenegro, ma che anche molte tribù cristiane si troveranno nelle file turche, come ne fecero l' esperienza i Mir-

irë me vënte bagëtinë do t'arratisen ndër vende malore të sigurta, do të shkatërrohen prej sëmundjeve dhe mungesës ndër ushqime. Kudo do të mbretënojnë mjeria. Nuk ka dyshim që Shala dhe Shoshi do të vëjnë ma tepër mbas bashkimit të tyre me Mal të Zi, se atë që vëjnë sot prej sundimit otoman. Pra aleanca me Mal të Zi nuk asht udha e drejtë për të shpëtue nga mjeritë e luftës.

Por fiset Shqiptare as si të bahet paqja, nuk do ta kenë atë mbarëvajtje, që do të gëzojnë fiset tjere të mbetuna nën sundimin e Sulltanit. Ndërsa këta të fundit, nën kontrollin e Shqiptarëve të Mëdha do t'organizohen në liri të plotë, në një imperatori të bazueme në liri dhe në drejtësi, fiset e qeverisuna prej Malet të Zi do të mbesin të vortëna, skllave dhe të ligështa. Tue qënë se ndryshojnë me besim, me kombësi dhe me zakone prej Malazezëve, kurr nuk do të mungojnë ndër ta grindjet dhe revolucjonet. Ndërsa Shqipnija do të rrojë në harmoni dhe në paqe, fiset aleate me Mal të Zi kanë me qënë plaçka e pakënaqësisë dhe e rebtësisë malazeze.

Nga e gjithë kjo, do të bindeni shumë i ndershmë për, se qeverija austro-hungare, e cila e ka për zemër mbarëvajtjen e fiseve katolike të Shqipnisë, asht tepër larg me tumirë qëdo bashkim ase bashkëpunim të Shqiptarëve katolikë me Mal të Zi. Qeverija e jeme enal të dëshëron përmatëper që fiset katolike të kenë edhe pak durim ase t'u rrijnë në shtëmang intrigave malazeze. Çka i përket lejimit të malsoreve të Shalës dhe të Shoshit me frekuentue tregun e Shkodrës, vali më ka thanë dhe premtue me fjalën e tij të nderit, se, për t'i arritun këtij lejimi, nuk duhet tjetër veçse zbritja e krenëve në Shkodër, ku do të dalin para valiut për

diti. Durante questa guerragli uomini cadranno morti o feriti, e le donne ed i fanciulli rifugiandosi col bestiame nei luoghi inaccessibili periranno di malattia e d'inedia. Dappertutto regnerà, la più, squalida miseria.

Non v'è dubbio, che Sciosci e Sciala soffriranno molto più dopo l'unione col Montenegro di quello che soffrono attualmente sotto il dominio ottomano. L'Alleanza col Montenegro non è quindi un mezzo idoneo a sottrarsi alla miseria della guerra.

Ma le tribù albanesi non troveranno neppure dopo fatta la pace il sollievo godranno le tribù rimaste fedeli all'Impero Ottomano. Nel mentre le ultime sotto la sorveglianza delle Grandi Potenze Europee si organizzeranno in piena libertà e formeranno un Impero potente basato sopra la libertà e giustizia: le tribù governate dal Montenegro resteranno povere, schiave e deboli. Siccome differiscono col Montenegro nella religione, nazionalità e negli usi, le altercazioni, e le ribellioni non mancheranno mai. Mentre tutta l'Albania vivrà in armonia e pace, le tribù alleate al Montenegro saranno la preda del loro malcontento e del rigore montenegrino.

Da tutto ciò Ella, Molto Reverendo Padre, si convincerà, che il Governo austro-ungarico, a cui sta a cuore il benessere delle tribù cattoliche dell'Albania, è molto lontano di approvare qualsiasi unione o cooperazione degli Albanesi cattolici col Montenegro. Il mio Alto Governo desidera piuttosto, che le tribù cattoliche abbiano ancora pazienza e che restino lontane da ogni intrigo montenegrino.

Infine quanto al permesso di frequentare il Bazar da darsi ai montagnoli di Sciosci e di Sciala il Vali mi ha detto e promesso sulla sua parola d'onore, che per ottenere tale permesso non occorre altro, che la discesa dei Capi a Scutari, ove si presenteranno al Vali per domandare tale permesso. Il Vali mi promette di voler loro pagar il mantenimento in Scutari, di non voler loro fare alcuna menzione dell'odio e di

të kërkuje lejën në fjalë. Valiu m'u zotue se në kohën që do të rrijnë në Shkodër, do t'ua shpërblejnë shpenzimet e qëndrimit dhe as do t'u përmendi gjë për sjelljen e tyre, as që do t'u kërkojë ushtarë. Në fund valiu më dha fjalën se nuk do të burgosi asnjë prej tyre. Unë u këshilloj krenëve për me u besue fjalëve të valit dhe me ardhë në Shkodër. Për çështjet tjera do të flasim një herë tjetër.

Unë prej anës s'eme nuk do të mungoj me vë në dijeni të qeverisë sime këtë gjendje punësh, e cila qeverijë në rasë të nevojës do të ndërhyjë pranë Portës së Naltë për fiset katolike, mjaft që këto të tregohen të denja për një punë të tillë të hirshme, me një sjellje leale dhe patriotike.

Pranoni i nderahmi pater etj.

Wassilich d. v.

Raportë, Nr. 70. — Shkodër, 26 Nanduer 1877. Wassilich Ministrit të Jasht. Vlenë.

Lajmi i shkuem Portës së Naltë se kryepishkopi i Tivarit kinse gjindet në Cetinë, më detyron me i raportue shkëlq. s'Uej, se qëndrimi leal politik i klerit të naltë katolik të Shqipnisë nuk len me dëshruë dhe se në klerin e ulët vetëm ndër disa persona vërehet sporadiant një lëkundje.

Emzot Pooten, kryepishkopi i Shkodrës dhe i Tivarit ka dijeni, të plotë mbi të metat e panumrueshme, që ligështojnë administratën turke, vetëm se, si njeri ultramontan i provuem, ai e preferon sundimin turk prej atij të Rusve dhe të Malazezëve dhe në një qarkore e ka porositë klerin me e ndikue popullsinë katolike në favor të qeverisë turke. Emzot Pooten, si kryepishkop i Tivarit, ka lanë atje një ndihmës-epishkop emnit Cappaccio, një françeskan nga Napoli. Ky tash gjashtë

non voler loro domandare neppure delle truppe. Il Valy mi diede finalmente la parola che non metterà nessuno in prigione. Io consiglio ai Capitani fidarsi della parola del Pascià e di venire a Scutari. Su tutte le altre cose parleremo un'altra volta.

Io del resto non tralascierò d'informare di questo stato di cose il Governo di Sua Maestà Imp. Reg. Apostolica, il quale occorrendo intercederà per le tribù cattoliche presso la Sublime Porta, sempre che le tribù si renderanno degne di tale grazia col mezzo d'una condotta leale e patriottica.

Gradisca, Molto Reverendo Padre Prefetto, i sentimenti della mia distinta stima e considerazione.

Firmato: **wassilich m. p.**

Al Molto Reverendo Padre

Fra Giov. ANGELO

Prefetto della Missione Apostolica in PULATI

Bericht des k. u. k. Generalconsuls Wassilich ddo. Scutari 26 November 1877 Nr. 70 an den Grafen Andrassy in Wien.

Die der hohen Pforte gemachte Mittheilung, dass der Erzbischof von Antivari sich in Cetinje befinden soll, veranlasst mich Euerer Exzellenz in Nachstehenden zu berichten, dass die loyale politische Haltung des katholischen hohen Clerus in Albanien nichts zu wünschen übrig lässt und dass im niederen Clerus nur hier und da bei einzelnen Individuen ein Schwanken bemerkbar ist.

Monsignore Pooten, der Erzbischof von Scutari und Antivari, erkennt zwar nicht die unaufzählbaren Gebrechen, an denen die türkische Verwaltung leidet; allein er zieht als erprobter Ultramontane die Herrschaft der Türken vor und hat in einem Rundschreiben seinen Curat-Clerus empfohlen, auf die katholische Bevölkerung zu Gunsten der bestehenden Regierung einzuwirken.

Monsignore Pooten hat als Erzbischof von Antivari einen Auxiliarius, welcher in jener Stadt residirt.

muej nuk kryen farë shërbimi, mbasi asht smundë sysh dhe gjindet tashti për shërim në një kuvend të Venedikut. Të gjitha viset e ekspozueme pushtimit malazias, qofshin në qark të Podgoricës, të Tivarit, apo të Shkodrës, mvarren kishtarisht nga emzot Pooten, i cili nuk tregon farë zotësije për t'u sjellë ma lakueshëm kundrejt Malit Zi.

Vetëm se emzot Pooten ka eksperiencën se si Turqit si Malazezt janë në garë njëni me tjetrin në plaçkitjen e kishëve katolike. Turqit ndër të gjitha rrethanat. Malazezt vetëm atëherë kur prifti ka neveritë katundin. N'interesë të kishave katolike, emzot Pooten ka urdhnuë tashti së fundi që priftent, kur t'afrohen Malazezt, nuk duhet të marrin arratinë. Nga një herë ka ngja që ndonji prift katolik, tue imitue kolegët orthodox, i ka pritë Malazezt me kremtësi tue u ra kumbonëve, mirëpo ky gjest nuk asht krye në bazë t'udhëzimeve dhanë prej kryepishkopit, por i duhet atribue gjendjes së jashtëzakonshëme, në të cilën gjinden priftent katolikë. Qëndrimi i kryepishkopit të Durësit dhe t'epishkopit të Pultit, nuk asht ma pak i lavdueshëm. Të dy vepronë për përkrahjen e qeverisë turke, veçse nuk po mund e ngrejne nga apatija popullsinë katolike. Epishkopët e Leshit dhe të Sapës gjinden hepërhe në Romë për të raportue gojarisht mbi misionin e tyre. Ndër vija të përgjithshëmë, kleri katolik nuk zhvillon ndonji veprimtari politike të denjë me u vu në pah. Nuk nxehet shumë për të punue me sukses për Portën e Naltë dhe për t'agitue në favor të një shteti katolik, nuk i asht dhanë deri tashti parola prej asnjë ane.

Es ist Monsignore Cappaeclo, ein Franziskaner — Mönch aus Neapel. Derselbe leistet bereits seit sechs Monaten keinen Dienst, da er augenkrank ist und der Heilung wegen in einem Franziskaner-Kloster in Venedig sich aufhält.

Sämtliche der montenegrinischen Okkupation ausgesetzte Territorien Albaniens, sei es in Podgoritz, oder in Antivari und Scutari, unterstehen der geistlichen Jurisdiction des Monsignore Pooten, der unfähig ist Montenegro gegenüber entgegenkommend sich zu benehmen.

Monsignore Pooten machte jedoch die Erfahrung, dass Türken und Montenegriner um die Wette katholische Kirchen plündern. Die Türken unter allen Umständen, die Montenegriner nur dann, wenn des Ortspfarrer sich geflüchtet hat. Im Interesse der katholischen Gotteshäuser ordnete Monsignore Pooten in neuester Zeit an, dass der katholische Clerus vor den einrückenden Montenegrinern nicht die Flucht ergreifen soll. Wen hier und da ein katholischer Pfarrer es seinen griechischen Collegen nachmachte, inden er die Montenegriner mit festlichem Glockengeläute empfing, so muss dieser Umstand nicht den vom Erzbischofe gegebenen Instruktionen, sondern der ausserordentlichen Lage, in der sich die katholischen Pfarrer befinden, zugeschrieben werden. Die Haltung des Erzbischofs von Durazzo und des Bischofs von Pulati ist nicht minder lobenswerth. Beide trafen für die Unterstützung der Pforte ein, konnten jedoch die Apathie der katholischen Bevölkerung nicht überwinden. Die Bischöfe von Alessio und Nanschatli befinden sich derzeit in Rom, um ihren mündlichen Missionsbericht zu erstatten.

Im Grossen und Ganzen entwickelt der katholische Clerus keine nennenswerthe politische Thätigkeit. Für die Pforte-Regierung lässt sich nicht erfolgreich wirken, und um eine katholische Macht zu agitiren, wurde bisher von keiner Seite die Parole ausgegeben.

Gleichlaufend berichte ich unter Einem dem Herrn Botschafter in Constantinopel.

(Vazhdon prej faqes 10)

A. GJINI MASHKULLORE

1) Trajtë e pashqueme

Njëjës

Em. i jashtëmë a i jashtëm

Gjin. dhan. rrj. të jashtëmi

Kallz. të jashtëmë a të jashtëm

Shumës

Em. kallz. të jashtëmë a të jashtëm

Gjin. dhan. të jashtëmëve a të jashtëmve

Rrj. të jashtëmish

2) Trajtë e shqueme

Njëjës

Em. i jashtëmi

Gjin. dhan, rrj. të jashtëmit

Kallz. të jashtëmin

Shumës

Em. kallz. të jashtëmit

Gjin. dhan. rrjedh. të jashtëmvet a të jashtëmëve

B. GJINI FEMNORE

1) Trajtë e pashqueme

Njëjës

Em. e jashtëme

Gjin. dhan. rrj. së jashtëmje

Kallz. të jashtëme

Shumës

Em. kallz. të jashtëme

Gjin. dhan. së jashtëmeve

Rrj. së jashtëmesh

2) Trajtë e shqueme

Njëjës

Em. e jashtëmja

Gjin. dhan. rrj. së jashtëmes

Kallz. të jashtëmen

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER

Shumës

Em. kallz. të jashtmet

Gjin. dhan. rrj. së jashtmevet

Kështu do të lakohen edhe mbiemnat: i mesmë a i mesëm, e mesme; i fismë a i fisëm, e fisme; i ndermë a i nderëm, e nderme, i lidhëm, e lidhme; i sotmë a i sotëm, e sotme; i përtejmë a i përtejëm, e përtejme, etj.

Mbiemnat paroksitonë të kësaj kategorie mbeten kështu n'emnoren e në kallzoren e pashqueme të njëjësit e nuk bahen paroksitonë trisillabikë; p. sh. i tepërm, i afërm, i nesërm e jo i tepërmë, i afërmë i nesërmë; në rasët e tjera të njëjësit e të shumës do të lakohen si mbas shembëllës së sipërme.

3) Mbiemna më — shëm

a) Mbiemnat më — shëm që dalin prej emnash mashkullorë (nder, i ndershëm, turp, i turpshëm,) prej foljesh (kuptoj, i kuptueshëm a i kuptuarshëm, prek, i prekshëm) e prej ndajfoljesh (dje, i djeshëm, mbrenda, i mbrendshëm) do të lakohen si mbas kësaj shembëlle:

A. GJINI MASHKULLORE

1) Trajtë e pashqueme

Njëjës

Em. i ndershëm

Gjin. dhan. rrj. të ndershmi

Kallz. të ndershëm

Shumës

Em. kallz. të ndershëm

Gjin. dhan. të ndershëmve

Rrj. të ndershmish

2) Trajtë e shqueme

Njëjës

Em. i ndershmi

Gjin. dhan. rrj. të ndershmit

Kallz. të ndershmin

Shumës

Em. kallz. të ndershmit

Gjin. dhan. rrj. të ndershëmvet

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER

B. G J I N I F E M N O R E

1) Trajtë e pashqueme

Njëjës

Em. e ndershme

Gjin. dhan. rrj. së ndershmje

Kallz. të ndershme

Shumës

Em. Kallz. të ndershme

Gjin. dhan. rrj. së ndershmeve.

2) Trajtë e shqueme

Njëjës

Em. e ndershmja

Gjin. dhan. rrj. së ndershmes

Kallz. të ndershmen

Shumës

Em. Kallz. të ndershmet

Gjin. dhan. rrjedh. të ndershmevet

Mbas kësaj shembëllë do të lakohen edhe gjithë mbiemnat e tjerë të kësaj kategorie, p. sh. (i, e) arsyeshëm, (i, e) turpshëm, (i, e) atjeshëm (i, e), këtuashëm, (i, e) kujdesshëm, (i, e) çmueshëm, (i, e) permallshëm (i, e) rrezikshëm, (i, e) fuqishëm, etj.

b) Mbiemnat më —shëm që dalin prej emnash femnorë më —ë do të lakohen në këtë mënyrë :

a) G J I N I M A S H K U L L O R E

1) Trajtë e peshqueme

Njëjës

Em. i nevojshëm

Gjin. dhan. rrj. të nevojëshmi

Kallz. të nevojshëm

Shumës

Em. Kallz. të nevojshëm

Gjin. dhan. të nevojshmeve

Rrjedh. të nevojëshmish

2) Trajtë e shqueme

Njëjës

Em. i nevojëshmi

Gjin. dhan. rrj. të nevojëshmit

Kallz. të nevojëshmin

Shumës

Em. kallz. të nevojëshmit
Gjin. dhan. rrj. të nevojshëmvet

b) GJINI FEMNORE

1) Trajtë e pashqueme
Njëjës

Em. e nevojëshme
Gjin. dhan. rrj. së nevojëshmje
Kallz. të nevojëshme

Shumës

Em. kallz. të nevojëshme
Gjin. dhan. rrj. së nevojshmeve

2) Trajtë e shqueme
Njëjës

Em. e nevojëshmja
Gjin. dhan. rrj. së nevojëshmes
Kallz. të nevojëshmen

Shumës

Em. kallz. të nevojëshmet
Gjin. dhan. rrj. të nevojëshmevet

Mbas kësaj shumbëlle do të lakohen edhe gjithë mbiemnat e kësaj kategorie, p. sh. frikë, (i, e) frikshëm, herë (i, e) hershëm; javë, (i, e) përjavshëm; dorë (i, e) përdorshëm; jetë (i, e) përjetshëm, etj.

Te këta mbiemna më —shëm që rrjedhin nga emna që mbarojnë më —t dhe nga folje me rranjë më —t, me qenë se t-ja me sh-n shcrihen në shqiptim në një ç, këta do të shkruhen kështu: sot, i soçëm, mot, i moçëm, çudit, i çudiçëm, mërzi, i mërziçëm, etj. Por disa nga këta mbiemna që kanë hymë në gjuhët në këto kohë të fundit mund të shkruhen më —shëm: i përditshëm, i përmortshëm, etj. Me përjashtim të kësaj rase, mbiemnat e kësaj kategorie do të shkruhen me —shëm e jo më shmë, as me —shim as më —çim. p. sh. i ndershëm e jo i ndërçim as i ndershmë, as i nderçim.

Mbiemnat më —ël e më —ër

Mbiemnat që mbarojnë me —ël, —ër, si i vogël, i egër, i ëmbël a i ambël, i ashpër, etj. do të lakohen si edhe emnat më —ël e ër, që përmendëm më nalt, d. m. th. nuk e rrejnë ën në

rasët oblike të trajtës së pashqueme dhe në gjithë rasët e trajtës së shqueme, në toskënishtet e në gegënishtet; pra, njëjës: i egri, të egri, të egrit, të egrin, i ëmbli, të ëmbli, të ëmbli, të ëmbli; i vjetri, të vjetri, të vjetrit, të vjetrin, i ashpri, të ashprit, të ashprin, etj.; shumës: të egrit, të ëmbli, të ashprit, të vjetrit, të egrish, të ashprish, të ëmblish, të vjetrish, etj. Ruhet ë-ja në gjinoren e në dhanoren e shumësit të shquem, p. sh. të ashpërvet, të ëmbëlëvet, të egërvet, të vjetërvet, etj.

Gjithashtu bie ë-ja dhe te disa emna mashkullorë që e bëjnë shumësin më *ên* a-*ër*, si kunat-kunetër a kunetën, mbret-mbretër e mbretën, rob robër, shtrat shtrëtër a shtrëtën, at etën, vëlla vëllezër a vëllezën, etj.; pra: kunetrit a kunetnit, mbretit a mbretnit, robrit, shtrëtrit a shtrënit, vëllezrit a vëlleznit, pjeprit, etrit a etnit, etj.; por: kunetërvet, mbretërvet, vëllezërvet, etj.

Te emnat e mbiemnat mashkullorë deriva ë dhe ke foljet derivate, ku theksa e zanores tematike shpërngulet dhe bie mbi zanoren e mbaresës e të prapashtesës, ë-ja e rrokjes që ndodhet përpara prapashtesës ruhet në toskënishtet, p. sh. anëtar, tregëtar, arkëtar, punëtor, emëroj, emërim, mbretëroj mbretëri, vepëroj, vepërim, afëroj, afërim, dimëroj, dimërim, copëtoj, copëtim, pjesëtoj, pjesëtim, etj.; në gegënishtet kjo ë mund të ruhet e të mos ruhet: anëtar ose antar, tregëtar ose tregtar, arkëtar ose arktar, punëtor ose puntor, emënoj ose emnoj, dimënoj ose dimnoj, copëtoj copëtim ose coptoj coptim, etj.

N Y J E T

Si mbas shëmbullavet që përmendëm në f. 2 e 3 parag. 1,3,4,5,6 rezulton:

a) ë-ja e patheksueme e emnavet dhe e mbiemnavet mashkullorë e femnorë elidohet përpara nyjeve i dhe e, p. sh. kal' i bardhë (= kalë i bardhë), t mir' e i bukur (= i mirë e i bukur), vajz' e urtë (= vajzë e urtë), e mir' e e bukur (= e mirë e e bukur), bar' i thatë (= bari i thatë), i par' i fshatit (= i pari i fshatit), drejtor' i shkollës (= drejtori i shkollës), etj.;

b) e-ja dhe a-ja fundore e patheksueme e emnavet femnorë elidohet në toskënishtet përpara njëjës e dhe në gegënishtet jo; p. sh. del'e bardhë (t.) dele e bardhë (g.), nus' e re (t.) nuse e re (g.); arr' e madhe (t.), arra e madhe (g.), etj.;

c) mbaresa a e emnavet femnorë që të nashquem mbarojnë

më e të patheksueme nuk elidohet në të dy dialektet; p. sh. delja e bardhë (t. e g.) lulja e kuqe (t. e g.), shtëpia e madhe (t. e g.), liria e shtypit (t. e g.);

ç) Gjithë zanoret fundore të theksueme nuk elidohen përpara nyjevet e dhe i, p. sh. shtëpi e vogël, gjë e madhe (t.) gjë e madhe (g), fole e prishur, vëlla i math, kala e tortë, etj.

NUMËRORËT

Numërorët themelorë që nga pesë deri nandëdhjetë do të shkruhen me *ë* në fund: pesë, gjashtë, shtatë, etj. përveç *katër*, *njiqind* dhe të kompozitave të tij: njiqind e një, njiqind e dy, etj. Numërorët e tjerë prej njimbëdhjetë (g.), njimbëdhjetë (t.) do të shkruhen me një fjalë; gjithashtu do të shkruhet edhe numërori *njilmjë*.

Numërorët rrjeshtorë që rrjedhin nga numërorët themelorë me mbaresën *të* do të shkruhen si themelorët pa e dyfishue *të-n*, për arsye se shqiptimi i ka thjeshtësue dy *t-t* në një *t*; pra: gjashtë, i gjashti, shtatë, i shtati, tetë, i teti, etj.

PËREMNAS VETORË

Trajtat e emnoret së shumësit të vetës së parë të përmnit vetor do të jenë: *na* ose *ne* shkruemë, *na* ose *ne* punojmë, etj. Trajta *neve* do të përdoret për rasën dhanore: *neve* na shkruen; po na e thonë *neve*, etj.; gjithashtu do të shkruhet në vetën e dytë: *ju* për emnoren dhe *jue* për dhanoren; trajta *u* do të përdoret për dhanoren e shumësit të vetës së tretë: *u* tola (=aty-neve), etj. Trajtat e vetës së tretë do të shkruhen kështu: *at* ose *ay*, *atë* (t.) *atë* (g.); *ata*, *ato*, *atyre* ose *atyreve*, *atyne* ose *atyneve*.

Dhanorja e përmnavet vetorë *më*, *të*, *i*, *ju*, *u* bashkë me kallzoren *e* të vetës së tretë do të shkruhen me trajtë të kontraksueme *ma*, *ta*, *ja*, *jua* ose *jau*, *ua*, për arsye se *e* ja e dhanores me *e-n* e kallzores u-shkrinë të dyja në një tingull të vetëm e dhanë një *a* dhe nuk u-zhduk asnjë zanore që të justifikohet apostrofi.

Përmnat dëftorë

Përmnat dëftorë në njëjës in e në shumësin do të shkruhen me këto trajta: *ky*, *këtij*, *këtë* (t.) *këtë* (g.), *kësl*, *këta*, *këtyne* a

këtyneve, këtyre a këtyreve, kësish; kjo, kësaj, këtë (g.) këtë (t.), këso, këto, këtyre a këtyreve këtyne a këtyneve, kësosh; ai ase ay, atij, atë (g.), atë (t.), asi, ata, atyre a atyreve, atyne a atyneve, asish; ajo, asaj, atë (t.), atë (g.), aso, ato, atyre a atyreve, atyne a atyneve, asosh;

Përemnat pronorë

Përemnat pronorë të bashkuem me emna, në njëjës e në shumës do të marrin këto trajta: djali im, djalit tim, djalin tim a djalin tem; djelm t e mi, djelmvet të mi, djelmsh së mi; vajza ime, vajzës sime, vajzën time a vajzën teme; vajzat e mia, vajzavet të mia, vajzash së mia; djali yt, djalit tënd a tand, djalin tënd a tand; djelm t e tu, djelmvet të tu, djelmsh së tu; vajza jote, vajzës sate, vajzën tënde a tande; vajzat e tua, vajzavet të tua, vajzash së tua; djali i tij, djalit të tij, djalin e tij, djelm t e tij, djelmvet të tij, djelmsh së tij; vajza e tij, vajzës së tij, vajzën e tij; vajzat e tia, vajzavet të (a së) tia, vajzash së tia; djali ynë, djalit tonë, djalin tonë; djelm t anë a tonë, djelmvet anë a tonë, djelmsh anë; vajza jonë, vajzës sonë, vajzën tonë; vajzat tona, vajzavet tona, vajzash sona; djali juaj a juej, djalit tuaj a tuej, djalin tuaj a tuej; djelm t tuaj a tuej, djelmvet tuaj a tuej, djelmsh tuaj a tuej; vajza juaj a juej, vajzës suaj a suej; vajzën tuaj a tuej; vajzat tuaja a tueja, vajzavet tuaja a tueja, vajzash suaja a sueja.

Të pabashkuem me emna përemnat pronorë do të përdoren me këte trita: imi, timi, timin e temin; të mi, të mi, të mi, të mish; imja, sime, timen a temen; të miat, të miavet, të miash; yti, tëndit a tandit, tëndin a tandin; të tutë, të tutë, të tush; joi, sates, tënden a tanden, të tuat, të tuavet, të tuash; toni, tonin; tanë a tonë, tanëvet a tonëvet, tanësh a tonësh; jona, sonës, tonën. tonat, tonave, sonash, suaj a juej, tuajit a tuejit, tuajin a tuejin; tuajt a tuejt, tuajvet a tuejvet, tuajsh a tuejsh; juaja a jueja, suajës a suejës, tuajet a tuejet; tuajat a tuejat, tuajavet a tuejavet, suajash a suejash; i tia, të tijtë; e tia të tiat; i saja, të sajat, e saja të sajat; i tyja, të tyjet, e tyret.

Përemnat lidhorë

Trajtat e përemnavet lidhorë do të jenë këto: që a qi; i cili,

të cilët, të cilin; të cilët, të cilëve, së cilësh, e cila, së cilës, të cilën, të cilat, së cilavet, së cilash; kush, kuj a kujt.

Përemnat pyetës

Përemnat pyetës do të përdoren me këto trajta: çë, ç', ç'farë; kush, kuj a kujt, kë (t.), ke (g.).

Përemnat e pakufishëm

Përemnat e pakufishëm do të shkruhen me këto trajta: çdo, kushdo, çfaredo; asgjë (t.), asgjë (g.); asnjëri; ndonjë a nonjë (t.), ndonji (g.), ca, disa; aqë a aq, kaqë a kaq; diç, diçka a dishka; akë, akëcili, akëcila ase akcili, akcila; cilido, cilado; kush, askush, pakkush a pakëkush, kurrkush, a kurrëkush, shumëkush a shumëkush; tjetër, tjetri, të tjerë; tjetër, tjetra, të tjera; tjetër-kush; njëni-tjetri, njëri-jatri; i gjithë, e gjithë, i tërë, e tërë (t.), i tanë, e tanë (g.).

Përemni *i gjithë*, kur mirret si mbiemër i bashkuem me emër, do të shkruhet pa nyje: gjithë katundi, gjithë njerëzit; kur përdoret si përemër e merr nyjen: këte e dinë të gjithë, na i dha të gjitha.

F O L J E T

1. Gjithë foljet me — aj, — ej, — oj, — ij, — yj, — uaj (t.), — uej (g.), — iej, — yej në vetën e parë të njëjësit të prezentit do të shkruhen kështu, d.m.th. me *j* në fund dhe jo me *nj*; p. sh. laj, blej, punoj, fshij, fryj, shkruaj a shkruiej, ziej, lyej. Foljevet me — iej mund t'u bjerë theksa me *i*-n ose me *e*-n e pra mund të shkruhen, si mbas shqiptimit: ziej a zzej, ndiej a ndiej, etj.

2. Veta e parë e njëjësit e imperfektit të këtyre foljeve do të shkruhet më *ja* dhe veta e parë e shumës më *ni* në toskënishtet, pse këto trajta janë më të përhapura në gjuhë të shkrimit; pra: laja, bleja, punoja, fshija, fryja, shkruaja, zieja e zjeja, lyeja — lanim, blenim, punonim, fshinim, shkruanim, zienim a zjenim, lyenim. Në gegënishtet imperfekti do të shkruhet më *sh* si në njëjësit, ashtu edhe në shumësit, përveç vetës së tretë të njëjësit që do të shkruhet me — *te* në toskënishtet, ashtu edhe në gegënishtet, për shkak të përdorimit ma të hapët të kësaj trajte në gjuhë të shkrimit; pra: punojshë ose punojshem, punojshë, punonte (t. e g.), punojshim, punojshit, punojshin.

3. Veta e tretë e aoristit të foljevet më - oj, - uaj, (t.), uej - (g.) do të shkruhet me - oi në të dy dialektet, me qënë se kjo trajtë përdoret sot ma fort në gjuhë të shkrimit; p. sh. ai punoi, ai shkroi; kurse te ato folje që mbarojnë me - aj, - ej, - ij, - iej, yej do të shkruhen me - u : lau, bleu, fshiu, zjeu, leu ; foljet më - yj, me përjashtim të *fryj*, në vetën e tretë t'aoristit mbarojnë më - u në toskënishtet: fryu, pështyu, dhe në gegënishtet me - ni : fryni, pështyni.

4. Veta e tretë e njëjësit të lidhores të foljevet më - aj, - ej, - oj, - ij, - yj do të shkruhet me *ë* në fund në të dy dialektet : ai të lajë, të blejë, të punojë, të fshijë, të fryjë, kurse atyneve që mbarojnë me - uaj, a - uej - iej, - yej do të shkruhet pa - ë : ai të shkruaj, të ziej, të lyej.

5. Veta e tretë e njëjësit të lidhores së foljevet që mbarojnë më bashkëtingëllore do të shkruhet me - ë ose - ij në toskënishtet: të lidhë a të lidhij, të hapë a të hapij, të flasij etj.

6. Pjesorja e foljevet më - aj, - ej, - ij, - uj do të shkruhet në toskënishtet me *rë* : larë, blerë fshirë, fryrë, kurse në gegënishtet vetëm me zanoren e rranjës në fund: la, ble, fshi, fry; pjesorja e foljevet me - oj, - uaj, - yej do të shkruhet pa *ë* në fund, në toskënishtet: punuar, shkruar, lyer, kurse në gegënishtet do të shkruhet vetëm me diftong në fund: punue, shkruue, lye; pjesorja e foljevet me - iej, ku - i - ja shqiptohet si zanore, do të shkruhet pa - ë : zier, ndier, kurse tek ato folje ku - i - ja asht bā *j* dhe theksi bie mbi e-n do të shkruhet me - e në fund: zjerë, ndjerë; në gegënishtet pjesorja e këtyne foljeve do të shkruhet vetëm me diftong : zie, ndie.

7. Foljet që n' aorist përpara zanores së mbaresës kanë një nga bashkëtingëlloret sonore b, d, dh, g, gj, z (kalba, gjerba, tunda, humba, mblodha, laga, u-përgjegja, ndeza) në njëjës të prezantit dhe në vetën e tretë t'aoristit të formës pësore shqiptohen në toskënishtet me korisponentët sorde, d.m.th me p, t, k, q, s, th, e prandaj edhe do të shkruhen kështu: kalp, gjerp, tund, hump, mbleth, lak, përgjeq, ndes, u-kalp, u-tund, u-mbledh, u-lak, u-përgjeq, u-ndes, kurse në gegënishtet shqiptohen si sonore, e prandaj dhe do të shkruhen kështu: kalb, gjerb, tund, mbledh, lag, përgjegj, ndez, u-kalb, u-tund, u-mbledh, u-lag, u-përgjegj, u-ndez. Si mbas kësaj rregulle do të shkojnë edhe ato forma verbale, në të cilat këto bashkëtingëllore ndodhen në mes të fjalës

përpara bashkëtingëlloreve t, th, sh, m, n, p. sh. mblidhte (t.) mblidhte (g.), diqte (t.), digjte (g.), u-lohtë (t.), u-lodhët (g.) u-djektë (t.), u-djektë (g.), djeksha (t.), djegsha (g.), u-kalpmë (t.), u-kalbëm (g.), u-kalpnë (t.), u-kalbën (g.), u-tuntmë (t.), u-tundëm (g.), humpmë, humpnë (t.), humbëm, humbën (g.), lakmë, laknë (t.), lagëm, lagën (g.), etj.

8. Foljet që në prezent mbarojnë me një bashkëtingëllore të langët l, ll, r, dhe përpara kësaj kanë *ie* ose *je* e n' aorist kanë o, në të tri vetat e para të njëjësit të prezentit do të shkruhen me *je* ose *ie* në të dy dialektet; p.sh. viel ose vjel, piell ose pjell, nxier ose nxjer, kurse veta e parë dhe e tretë e shumësit të prezentit do të shkruhet me j: vjelim, vjellin, pjellim, pjellin; nxjerrim, nxjerrin etj.

9. U ja e aoristit të formës pësore e refleksive të foljeve do të shkruhet e dame me vijë prej foljes os pa të; p. sh. u-kërkova ose u kërkova, u kërkove, u kërkua, etj.

10. Imperativi i foljeve dhe përemnat vetorë që mund të bashkohen me të do të shkruhen me një fjalë; p.sh. kërkoe, kërkomë, thomëni, dëgjojeni, epmëni, epnani, kërkoheni ose kërkoni, etj.

11. Veta e tretë e optativit të çdo folje do të mbarojë me të: arthtë, shkoitë, rroitë, u-shoftë, etj.

12. Foljet *bie*, *shtie* do të shkruhen pa j në prezentin, kurse n'imperfektin do të shkruhen me j, mbasi mbaresa vetë e imperfektit asht e tillë; p.sh. bija, shtija, shpija (t.), bijshe (m), shtijshe (m) (g.) Imperativi i këtyre foljeve do të shkruhet në koskënishtet me e në fund dhe në gegënishtet pa të, p.sh. bjerë (t.), bjer (g.), shtjerë (t.), shtjer (g.), shpjerë (t.), shpjer (g.).

13. Folja *marr* në prezentin, n'imperfektin e në participin do të shkruhet me rr: marr, marrim, etj.; mirra, mirshe, merr a mirr; marrë, kurse n'aoristin me r mora, more, etj.

14. Aoristi i foljes *dal* do të jetë *dola* ose *dolla*.

NDAJFOLJET

Këto ndajfolje do të shkruhen me një fjalë: pasnesër, pardje, njëditzaj, njënatëzaj, gjithaqë, përherë, ngahera, aqëherë, a aqëhera, përnjiherë, menjiherë, kurdoherë, shpeshherë, rallëherë, sakaqëherë, (në) drekëherë, (në) vapëherë, (në) zamëherë, qëparë,

qëmoti, gjithkund a gjithkundi, kurrkund a kurrkundi, sivjet, përdhe, përsëri, gjithashtu, kësodore, (marr) ngrykë, (zë) ngoje, (më vjen) ndore.

Këto ndajfolje do të shkruhen në këtë mënyrë: jashtë, poshtë, përparjetë, tatëpjetë,, pranë, gjetkë, dje, nalt, lart, lark (t.), larg (g.), vonë, kurrë, sonte, prëmë (t.) mbarmë, a mbrama (g.), shpesh, rrallë, shpejt, drejt, druse, shumë, pak, mjaft; më së fundi ose mësëfundi, dalë nga dalë ose dalëngadalë; së bashku, së largu, së afërmi, së shpejti, së pari, së dyti, së treti etj.

Fjala *qëkur* z *qëkuri* do të shkruhet me një fjalë si ndajfolje dhe me dy fjalë *që kur*, kur mirret si lidhës.

Ndajfoljet që formohen nga përsëritja e të njëjtës fjalë do të shkruhen me një vizë në mes; p.sh. copa-copa, herë-herë, vënde-vënde, duer-duer, tufa-tufa, këmba-këmbës, dita-ditës.

PARAFJALËT

Këto parafjalë do të shkruhen kështu: në, ndën (g.), nënë a ndënë (t.), ndër a nër, mbi a mi, përmbi a përmi, pas (t.), mbas (g.) si mbas a simbas (g.), si pas a sipas (t.); nga; kah (g.).

LIDHËZAT

Këto lidhëza do të shkruhen në këtë mënyrë: ase, apo, porsa a posë, sapo, ndonëse a ndonse, sikurse, veçse, kinse, edhe pse, mbasi, pasi. sado që, sido që, në qoftë se, me qenë se, me gjithë që, deri sa, dërsa, gjersa, që kur, që kurse, sikundër që, poqë, ngaqë, me që.

TË NDRYSHME

1. Fjalët moderne që kanë hy në gjuhët prej gjuhëve të hueja dhe nuk i janë përshtatë natyrës fonetike e morfologjike të shqipes do të shkruhen si mbas shqiptimit të gjuhës, nga e cila janë marrë. Pra:

a) Fjalët e hueja me *ta*, *ie*, *to* do të shkruhen me *t* dhe jo me *j*, p.sh. dialekt, dialog, diametër, diagonal, materialist, imperialist, industrial, special, specialist, kardiak, etj.; minierë, bankier, higjienë, magazinier, karrocier, pionier, etj.; edicion, akcion, revolucion, nacional, agjitacion, periodë, milion, fizionomi, fiziologji, pionier, delegacion, kamion, racion, afion, violinë, etj.

b) Fjalët e hueja me *c* do të shkrohen kështu dhe jo me *s*, p. sh. racion, akcion, kondicion, procedurë, proces, celebrim, funksion, Ciceron, Cezar, etj.

c) Fjalët e hueja me *g* do të shkruhen me *gj*, p.sh. gjimnas, gjimnastikë, gjeografi, gjeologji, gjeometri, agjitacion, etj.

ç) Fjalët e hueja me *s* do të shkruhen me *z*, p.sh. fizionomi, rezolucion, rezultat, filozofi, fiziologji, etj.

d) Fjalët e hueja me *dh* e *th* do të shkruhen me *d* e me *t*, p. sh. bibliotekë, aritmetikë, hipotekë, temë, simpati, didaktikë pedagogji, teolog, teatër, Macedoni, etj.

2. Gjithë fjalët e përngjituna do të shkruhen bashkë pa vizë në mes, p. sh. i patundur, i padrejtë, i pabotuar, i pabashkuem, i paduruarshëm, mosmarëveshje, mospajtim, aktlindje, vendbanim, bashkëpunëtor, bashkatdhetar, shitblerje, veshmbathje, monarkofashist, dritëshkurtën, jetëgjatë, buzëpaqeshur, dorëcing, pesëvjeçar, zëdhënës, etj.

3. Emnat e pëpujvet, kur përdoren si emna të përveçëm, do të shkruhen me shkronjë të madhe, p. sh. Shqiptar, Rus, Jugosllav, etj.; kur përdoren si mbiemna do të shkruhen me shkronjë të vogël, p. sh. toka shqiptare, ushtria ruse, ekonomia jugosllave, etj.

4. Emnat e stinëvet, të muejvet, të ditëvevet të javës do të shkruhen me shkronjë të vogël, p. sh. prendverë, verë, vjeshtë, dimën, jenar, shkurt, mars, etj. e hanë, e martë, etj.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
S H K O D E R

FJALË TË PAMBLEDHUNA

Po fillojmë sot të botojmë këtu disa fjalë të mbledhuna nga Dhimitër Shuteriqi prej Berzeshtës, Polisit e prej visevet të tjera t' Elbasanit. Disa prej këtyre fjalëve gjinden edhe ndër disa Fjalorë të Shqipes, si të «Bashkimit», të Gazullit, të Pano Tases e në të tjerë, por me kuptime të ndryshme; me gjith' atë më të shumtat e këtyne fjalëve nuk hasen nëpër Fjalorët e sotshëm, e veç kësaj, janë mbledhë bashkë me frazat me të cilat përdoren e fllëzue e sqarue mirë, punë që e kthjellon kuptimin e fjalës.

Nga ky qëmëtim duket se thesari i fjalëve të shqipes nuk asht mbledhë i tanë; janë edhe shumë fjalë të pambledhuna thuejse nëpër gjithë viset e Shqipnisë. Me dy fjalorthët e rij, të Gazullit e të Pano Tases, që janë të fundit që janë shtypë në gjuhë shqipe, kanë dalë në dritë fjalët e malësisë së Shkodrës dhe të Përmetit, por janë pa u-qëmëtue dhe shumë fjalë të tjera të gjuhës nëpër viset e krahinat e ndryshme të Shqipnisë. Prova asht ky qëmëtim i Dh. Shuteriqit si edhe të tjera qëmëtime që na kanë ardhë e që do të botohen këtu me radhë. Asht nevoja pra që të kërkojen gjithandej fjalët e të mblidhen me kujdes e me vretje. Këtu asht për t' u-theksue se fjalët duhen mbledhë bashkë me kontekstin, d.m.th me gjithë grumbullin e fjalëve të tjera, me të cilat flitet një fjalë. Me këtë mënyrë do të përdoren fjalët pa gabime me veshtrimin e tyre të drejtë. Shumica e fjalëve të çdo gjuhë kanë kuptime të ndryshme dhe këto kuptime i marrin fjalët tue u-përdorë bashkë me një tok fjalësh të tjera. T'shte puna për fjalët e zakonshme e të përgjithshme të gjuhës, që u dihet mirë kuptimi, si *bukë, gur, i urtë, kot, mbaroj, ka, ai, etj.* nuk ishte nevojë për kontekstin, sado që në një fjalor të mirë edhe këto duhen sqarue me shembëlla për veshtrimin e tyre metaforik, po kur asht puna për fjalë që e kanë të kufizuem përdorimin e tyre dhe janë të panjohëtuna nëpër vise të tjera të Shqipnisë, atëhere s' duhet lanë metë që këto të mblidhen njësh me grumbullin e fjalëve a me frazën me të cilën fliten. Kjo mungesë duket ke disa fjalorë tonët e më fort tek ai i «Bashkimit», ku shumë fjalë të përdoruna nëpër viset e veriut kanë nevojë të zdirten me

shembëlla, për me ditë veshtrimin e drejtë të tyne e për me i përdorë pa gabim; p. sh. Fjalori i «Bashkimit» ka fjalët *agor-i* e *dojë-a* me përkthimet Italisht *presezna*, *aspetto* për të parën dhe *penso*, *dovere* për të dytën. Këto fjalë janë të nevojshme dhe mbushin një të metë të leksikut të gjuhës, por s' mjafton vetëm përkthimi italisht; duhet edhe fraza, duhen edhe fjalët e tjera, rrethanat e tjera, në të cilat përdoren ato fjalë, që të mund t' i përdorim me vend e me siguri; se kështu si janë vetëm me një përkthim të thatë italisht e me qenë se nuk janë prona e përgjithshme e gjuhës, si fjalë bukë, ujë, gur, etj., janë të papërdorshme. Veç kësaj mund të jenë edhe fjalë të trillueme prej ndokujt, d.m.th. neologjizme si mbas ndonji haemendje a analogjie sidokudo. Do t' ishte mirë që të kallzohej edhe vendi ku përdoren, sikurse ban Kristoforidhi në Fjalort të tij thuejse për çdo fjalë.

Përveç atyne dy fjalëve Fjalori i «Bashkimit» ka edhe të tjera këso fjalësh, si p.sh. fjalët *babitem*, *bubllshtë*, *kalikangjë*, *venjlm*, etj., që duhen sqarue me shembëlla që të kuptohen, se vetëm përkthimi italisht i atyne fjalëve nuk mjafton, nuk na qit në rrugë për t' i kuptue e për t' i përdorë ku duhet. Fjalori i Kristoforidhit ka pak këso fjalësh pa i sqarue me shembëlla, si p.sh. fjalën *penk-gu*, që e përkthen vetëm me tri fjalë greqisht. Shumë fjalëve të tilla të pafillëzueme nga Fjalorët tone si të «Bashkimit» të Leottit etj. unë kam mundë t' ua vëzhgoj e t' ua hetoj kuptimin e t' i zdis me shembëlla, që të mund të kuptohen e të përdoren pa gabim.

Nga gjithë këto kuptohet se fjalët nuk duhen mbledhë thate, por bashkë me kontekstin, d.m.th. ashtu si ndëgjoen me gjithë grumbullin e fjalëve të tjera. Kjo e Dh. Shuteriqit ja ka mërrë këtij qëllimi.

A. Xhuvani

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETTI"
SHKODER

A

Ajës. = shum i prefët «Thika asht ajës e prefun»; «e pefa, e bana ajës» (E).

Arbër-i = shqiptari i bardhë. «Qenë tue vdekë jevgjit frike. — Mor po qenë tue vdekë dhe arbërit vetë!» (P).

Arti-u = ose: *artl-ri*, ose *arti-ni*. Pishë me lekurë të hollë. Thuhet

edhe: *ropull-i* ose *rubëll-i* (P. Sh).

Artishtë-a = pyll me artij ose me ropuj (P. Sh).

Athët, (i, e) = i ftofët që të pret, acar. „Kohë e athët”: kohë e thatë, e ftofët dhe pa erë (E. P).

Athtim-i = të ftoftit e thatë, që të pret, acari (E, P).

B

Babuj-i = përdoret vetëm shumë. Njeri me babuj asht një njeri të cilit nuk i qesh fëtyra. «Qenke ngritë me babuj sot»: qenke ngritë «me turij varë», «nuk të paska dalë mamurlluku», qenke ngritë „me të ligat” me inat. „Asht njeri me babui filani”: asht inatçi, zemërak, nursëz (E).

Balashe-ja = dhi me ballin të bardhë (P.)

Balishë-a = dhi me ballin të bardhë (P).

Balosh-i = ka me ballin të bardhë (P).

Balot-i = një lloj bari me erë shumë të rëndë, që qelbet (E). Thohet edhe *labot* (P).

Baq-i = ushkuri (P.)

Barish-i = emën qeni që vete me dhen, qen i bariut (P.)

Barkës-zi = xhamadan pa mangë (P).

Barrue (me) = me peshue, me randue. „Nuk barron hiç gjezdani me rrypa për supi” (P.)

Bekë-a = dele e bardhë tjesht (P).

Bërshnisë (me u) = me uthërmue, me u dërrmue. „Buka bërshniset” (P.)

Biçki-a = vegël që përdoret për të gdhendë bishta spatash, sqeparësh, lopatash etj. Formohet prej një cope çeliku si tre gisht të gjatë, të prefët me njanën anë dhe të kthyer si në formë harku të lehtë. Në secilin bisht ka nga një dorë druri. Përdoret tue e mbajtë drunë në mes të shalëve dhe tue e gdhendë me biçkinë që

qohet nga nalt poshtë, me formën kupë nga vetja (P.)

Bigorr-i = gur me brima, si sfungar. fr: *piere spongieuse*. Gjindet aty ku dalin ujna të mëdha nga toka (shembulli: te gurrat e mëdha të Bërzështës, në krye të katundit). Asht i lehtë fort, po dhe i durueshëm. Përdoret për të bamë oxhaqe (B). Shprehje: „M’u ba bigorr”: nuk m’u nda, m’u ngjit pas (një njeri) (E) Në B. thohet: „m’u ba *kapi-korr*.”

Bind-i = çudia, habia. „Asht për bind” asht për të ba çudi të madhe (P).

Bodec-i = maja e hostenit, me të cilën cyten qelë (P). Shprehje: „M’u ba bodec”: m’u ba *bigorr*, m’u ba *kapi-korr*, më mërzi fort (E).

Boshtër i = dru që rritet si shëga, me palcë si shtogu, shumë e fortë. Gjetet i ka si të shëgës, pak ma të mëdha; lulen, si të shëgës, po të verdhë. Këto lule e lakmojnë fort gjatë për dimën (P). Thohet edhe *shëgë e egër* (Sh).

Bozgjerë-ja = përdoret ma fort shumë. *Buzashka* ose *bujashka* që del kur strugosim (P).

Brekaz-i = insekt i zi, me dy brij si dreni. fr: *cerf-volant*. (Sh.)

Breskë-a = dhi që ka një vijë të bardhë nga një bri te tjetra, tue kalue nëpër bark, po jo nëpër shpinë (Sh).

Breshni-a = borë e parë, qi bie si breshën i letë (P). *shtrat bore* (E). Thohet edhe *breshnicë-a* (P).

Breshnicë-a = v. *breshni-a* (P)

Brûmanik-u = lloj byreku ose peta qi zihet me ve dhe me fi, me një okë gjalpë. Fort i zorçëm për t'u ba — prishet letë nëpër duer (B).

Brydhët (i, e) = i butë, i pjekun mirë, i arritun. „Bukë e brydhët”, „dardhë e brydhët” (P).

Bucajtëm, (i, e) = fj. qi përdoret vetëm në shprehjen: „i ajtëm e i bucajtëm”; i ajtëm shumë (E).

Buhi-a = madhështi, krenari e madhe. „S' ka me buhitë e madhësitë e saj” (E).

Bukëdhanë-i = bujar, mikpritës. „Shtëpi bukëdhanë”: qi pret e përcjell, qi s' ia mbyll derën mikut, qi ndihmon të varfërit (E).

Bukë e hapët = bukë e ftofët (P).

Bulashkë-a = v. *bozgjiere-ja* (P). Bulashkat i ban sqepari, kurse bozgjierrët i ban strugu (P).

Bulitur = me pi bulë-bulë, pak e nga pak. „Rakia është e rallë. Mor po gjej ca sa për të bulitur unë” (S).

Bullandër-a = uj i vakët me krypë ose shullinë për t'u bamë banjë kambëve të lodhuna ose të vrave (E)

Bulledër-a = këpurdha qi mbin rrazë drusë së ahut dhe me të cilën, si e regjin, bajnë eshkën (SG). „Ishte si një bulledër”: ishte shumë e trashë e batalle, kur flitet për një grue (E.)

Bullmaq-i = kur një gjellë është zë ose pjekë tepër dhe është ba si qull i trashë, quhet bullmaq (E).

Bullungë-a = e ajtme e një vëndi qi vritet në trup, qi bahet si tokël dhe

mavijoset. Kur një dru ka një shumë, thohet se është „bullunga-bullunga”, ose „tanë bullunga” (E)

Bumallë-a = *zhuzhinga*, brumbulli (P). Shprehja: „Kish e ndejtë si bumalla në qyp”: kishte heshtë dhe përgjonte i strukur, vinte veshin e nuk ndihej (E).

Bumë-a = përdoret ma fort shumë. Sythët e druave qi do të fillojnë të çelin gjethin (P).

Bumuar = me u mufatë. „Druja kur nxehet, bumehet” (B).

Bungë-a = kodrinë (B).

Bushtibusht = britëm. Kur duen të reshtin ose të përzanë lopët, t'i bajnë t'ecin, u bërtasin „bushtibusht” (P). Thohet edhe „loplop” (E)

Butuar = thuhet se buton një arë, kur njomet dhe e thith ujët shpejt e fellë, aqë sa të hyjë kamb mbrenda. „Arat gurishtë e ranë nuk butojnë mirë, se e humbin ujët” (B). Thohet edhe *tonit*: „ara tonit mirë” (P), ose *hundon* (P).

Butuk-u = cap tujak, qi hyn për dy vjet dhe qi përdoret për të marrë dhinë. Kur hyn për tre vjet, capi quhet *i parë*, kur hyn për katër vjet quhet *cap i math*. Mbas tre-katër vjetëve nuk ban ma për dhinë dhe tridhet: quhet *cap tredhak* (P).

Buzë-mushkë-a = dhi me buzën me qime si të mushkës ose të gomarit (Sh).

Byjtë (me) = me ba by. Lopët byjnë. „A e dëgjove duke byjturkaun?” (Sh).

Baribojë-a = v. *bari* (fj e dhanë nga Sotif Koles).

Bar zgjebër = v. *dyshull-i* (Sh).

Bhe (me u) = *marrë* (P).

V R E J T J E

Ajës. — Kjo fjalë ndëgjohej me shqiptimin hundor *anjës* dhe kuptimi i parë saj është i morrit, që të piken a të ther fort prej këtij kuptimi duket se ka ardhë edhe kuptimi metaforik që përmendet këtu. Thuhet edhe *ergjës-zi*

(Fjal. i Kristof. f. 116) edhe *arguth*. Duket se fjala *anjës* lidhet me këto dy fjalë, si me pasë qenë *angjës* (*argjës*), e atëhere fjala *ergjës* del një plural i singularizuem. Por përdoret në shqipet edhe fraza: *pret si anza*, e atëhere fjala *ajës* lidhet me fjalën *anëzë* a *arrëzë*.

Për fjalën *ergjës* shif IF. 25, f. 60 si edhe G. Meyer EW. f. 96

Athlim; sinonime të kësaj janë fjalët: *frac-i*, *acari-a*, *cikmë-a* a *ciknë-a*, *cingrim-i*, *cikmëtirë-a*.

B

Baq-i; edhe *balc-i* (Fjal. Gaz. f. 53); ndoshta fjala *balc* rrjedh nga *barke*, *balkc*, *balc*.

Bigorr-i, shif Fjal. Kristof. f. 45.

Bind-i, thuhet edhe *bindë-a* a *bindi-a*:

Breshër-i, edhe *boshtërr-a* (Fjal. „Bashkimit” f. 48 e Fjal. Gaz. f. 67).

Brushni-ja, shif Fjal. „Bashk.” f. 51

Brydhët, Fjal. „Bashk.” f. 58. Fjal. Cordign. f. 14.

Buk' ë hapët, shif Fjal. Pano Tases 18.

Bulashkë, Fjal. Krist. f. 54.

Bumë-a; me këtë fjalë lidhen edhe

fjalët: *bumbëz* (Starovë) = çel burbuqe edhe *bumbesë-a*, (ibid.) = burbuqe pa çelë.

Bumehet; edhe *bymej* Fjal. „Bashk.” f. 60.

Bungë-a, ndoshta kjo fjalë lidhet me fjalën *bokë-a*, (bonkë, bunkë, bungë), që do të thotë kodër.

Butoj, *butuar*, shif Fjal. Gaz. me kuptim tjetër.

Butuk, shif Fjal. Krist. f. 57.

Byjtë; thuhet edhe: *bërleket* a *bërlyket*, Fjal. „Bashk.” f. 40.

A. XHUVANI

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER

TURBULLIME MENDORE PAS HELMIMIT ME ACID KARBONIK

Prej Dr. MIT VOKOPOLA

Sikundër dihet acidi karbonik tue ngacmue bulbin shpejton të marrunit frymë dhe shkakton tërtborazi një zmadhim të dukshëm të këmbimeve 11 (M. A. Mayer). Njëkohësisht naltëson tonusin e mushkujve interkostalë dhe arrin një „optimun“ në hiper-ventilacionin mushkënuer tue mënjane rrezikun e atelektasisë (M. Robin).

Në spitalin civil të Durrësit na është dhanë rasti të studjojmë kliniko paraklinikisht çfaqjen e një simptomatologjije psikopatologjike të shkaktueme pas një helmimi me acid karbonik. Me që në se në literaturën përkatëse vetëm në atë të fundit për herë të parë, (Presse Medicale Shtator 1947) përmenden raste të të njëjtit kuadër nosologjik, gjyquem të përshtatshëm botimin e vërejtjes s'onë, kaq ma tepër se kqyrja e jonë daton prej Gushtit 1947.

Elementet kliniko-paraklinike janë si vijojnë:

K. N., djalë 27 vjeç, lindun në Verona t' Italisë, banuës në fermën shtetnore të Sukthit, mekanik dhe i pa-martuem, me dt. 19-VIII-1947 shtrohet me ngutësi në shatoren e neurologjisë të spitalit me kartel-klinike Nr. 2548, me një simpto-matologji „ekcitacioni psikomotor dhe onirizmi“.

Kqyrje objektive. — Ethe: 36,7°; puls: 72 në 1', i plotë dhe i rregulltë. T. A.: mx. 12 mm. 7 në Vaquez — Lauby në orën 10; kufijt dhe ndëgjimi i zemrës dhe i mushkënieve: normal; organet hipokondriake: në kufijt e tyne. I sëmun çfaq një „agitation“ në formë kineto-hipertonike të bashkueme me një onirizëm. Këshitë b. f. mban sytë të ngulun në një drejtim, lëviz gjymtyrët dhe trupin në çdo anë dhe përsërit automatikisht fjalët „lasciami morir“. I pyetun mbi gjendjen e tij na përgjigjet po me këto fjalë stereotipike. Raporti i laboratorit na tregon: erithrocitët: 4.800.000; leucocitët: 6.200; formula leucocitare: normale; urina: pa elemente patologjike; gjaku: negativ për Bordet-Wassecmann dhe malaria; langu trunë-kurrizor: normal.

Për anamnezë të tij na referohet se i sëmun në orën 8 të

dt. 19-VIII-1947, tue punue në fermën desh të çeli derën e furrit që prodhon acid karbonik për nevojë industriale. I detyruem me qëndrue pranë derës së hapun për një kohë pak minutash thithi acid karbonik të prodhuem dhe filloi të zverdhet tue çfaqë njëkohësisht një gjendje semikomatoze, gjendje për të cilën u-muer dhe u shtrua përdhe prej shokëve të tij. Këta, me qenë se konstatuen po n'atë kohë edhe çfaqjen e një ekcitacioni e suellen me të shpejtë në spital për mjekime përkatëse.

Përpara një simptomatologjike të tillë, me qenë se i sëmundi nuk çfaqte asnjë shënjë të ndonji lezioni neurologjik, u-kufizuem me i përshkrua mjekimet antitoksike (serum glucose 44%) dhe kardiotonike. Gjendja e tij psikike filloi të përmirësohet dhe gadi pas 5 orëve që ndenji shtrirë arrijti në gradë të një gjykimi të lirë dhe të plotë. I sëmundi njihte rrjedhjen patologjike të gjendjes së tij të maparshme dhe të nesërmen la spitalin tue u rikthye në detyrë, ku vazhdon të shërbejë pa ndonji ndërprerje.

Shenjat psikike të përshkrueme më nalt, të shkaktueme pas helmimit me acidin karbonik, i detyrohen, si pas gjasës, helmimit me këtë acid të mesencefalit dhe të bërthamave qendrore ngjyrë-hini (trubuilime psikike nënkortikale: C. von Economo, J. Camus, H. Claude, J. Lhermite etj.) dhe kanë e dedukojmë prej natyrës të acidit karbonik, i cili i marun me frymë ka cilësi neurotrope (bulbë etj.).

Auktorët J. de Ajuraguerra dhe A. Ronault de la Vigne përshkruajnë në të përkohëshmen Presse Medicale të Shtatorit 1947, raste analoge tue theksue se mortaliteti ose graviteti i gjendjes të të sëmundëve është në përpjesëtim të drejtë me moshën e tyre, tue u-keqësue ose zmadhue në moshën e kalueme, gjë që ngjan edhe me rastin t'onë. Auktorët në fjalë tue përshkrua shenjat psikopatologjike të të sëmundëve të tyre nuk shenojnë gjë mbi mënyrën e shkaktimit dhe mbi damet që i shkakton organizmit ky farë helmimi.

Nga ana jonë shtrojmë këtë hipotezë, që vërtetohet edhe nga terapia „ex adjuvantibus” që i u përshkrua të sëmundit:

Shenjat kineo-hipertonike të të tillë të sëmundve (qoftë aty-tyne të përshkruem nga auktorët e sipër-përmendun, si dhe të sëmundit tonë) na bajnë të mendojmë:

a) Për një lokalizim lezionues të mesencefalit, fak'or që shkakton vdekjen;

b) Për një helmim të mesencefalit (si në rastet e auktoreve të huej dhe në tonin), faktor më i lehtë që zhvillohet drejt shërimit.

Si thamë më sipër kuadri nosologjik i rastit t' onë paraqitet me çfaqje eksitimi kineto-hipertonik, të përgjashëm me lëvizjet athetokoresike, që u detyrohen, si mbas studimeve ma të reja, lezioneve mesencefalice dhe trubullimesh psiqike, të cillat, si mbas studimeve të C. von Economo e aktoreve të tjerë të citue më nalt, mund të shkaktohen edhe nga lezionimi i mesencefalit vetëm pa interesimin e „cortex cerebri” (psiqismë subkortikale).

Therapia jonë „ex adjuvantibus” ndjek udhën e kundërt të çfaqjes së glukosurisë mbas ngacimit të barkushes së IV-ë, pse me anë të një hiperglicemie të shkaktueme artificialisht provokon hekjen e ngacimit (dezintoksikimin) prej barkushes së IV-ë dhe me anë të fibrave kortiko-subkortikale (bërthamë e kuqe; çatia e mesencefalit; trun' i vogël etj.) që bashkojnë këtë të fundit me mesencefalin shkakton edhe hekjen e ngacimit (helmimit) nga kjo pjesë e fundit tue u arritë si përfundim zhdukja e kuadrit nosologjik të përshkruem më nalt.

Natyrisht saktësija e kësaj hipoteze duhet me u-vërtetua më gjanë edhe „in vitro”, gjâ të cilën rezervohemi me e plotsue më vonë me qenë se na mungon instalimi shkencëtar përkatës për me ndërmarë një studim të tillë mbi shtazët.

Sido qoftë, jemi të bindun se rasti ynë, qoftë edhe pikpamje vetëm të sinkronicitetit, është interesant.

KONKLuzion:

1) Helmimi me acid karbonik ($\text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O}$) i prodhuem nga djegëje drush në lokal të mbyllun shkakton në disa raste edhe trubullime psiqike.

2) Këto i detyrohen, si pas gjasës, lezionimit ose intoksikimit të mesencefalit.

3) Mesencefali lidhet me anën e fibrave kortiko-subkortikale me barkushen e IV-ë.

4) Ngacimi i barkushes së IV-ë prodhon glukosuri. (Cl. Bernard).

5) Hiperglicemia artificiale neutralizon ngacimin e ma-parshëm të prodhuem nga helmimi dhe, me anë të lidhjeve të pikës

së 3-ë, neutralizon edhe helmimin e mesencefalit, tue u-arritë normalizimi i gjendjes shpirtnore të sëmundit.

L I T E R A T U R Ë

- 1) E. REGIS. — Précis de Psychiatrie. Paris 1923.
- 2) Dr. LEVY-VALENSI: Précis de Psychiatrie. Paris 1926.
- 3) Dr. HENRI GLAUDE: Maladies du Système Nerveux. Paris 1922.
- 4) Dr. V. PODWSSOSKY: Pathologie Général.
- 5) Th. JOHANES: Modifications des reactions nerveuses par l'administration d'acides et d'alcalins. Académie des Sciences. Paris 1931).
- 6) M. ROBIN: Inhalations carboniques dans l'anesthésie chirurgicale et la thérapeutique post-opératoire. (Bulletin Médicale, Nr 49-1935).
- 7) M. A. MAYER: Le rôle de l'acide carbonique dans l'organisme. (Académie de Médecine Paris 1931).
- 8) J. de AIURIAGUERRA et A. RONAULT de la VIGNE: Troubles mentaux de l'intoxication oxycarbonée. (Presse Médicale, 3-IX-1947)
- 9) CONST. von ECONOMO: L'Architecture cellulaire normale de l'écorce cérébrale. Paris 1927.
- 10) Dr. R. BING: Diagnostique topographique des lésions de l'encéphale et de la moelle épinière. (Paris-Genève 1921)
- 11) A. ROUQUIER: Semiologie neuropsychiatrique. (Paris 1927)
- 12) J. DEJERINE: Semiologie des affections du système nerveux. (Paris 1926)

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER

ZBULIMI I NJI NEKROPOLI N' ELBASAN

Në punimet për çeljen e një kanali, të kryeme gjatë verës së vjetit 1947 në lagjen Bobolle t' Elbasanit, puntorët hasën në disa vorre të vjetër të mbulueme me tjegulla të mëdhaja. Në një shqyrtim të bamun në vend me urdhën të Komitetit t' Arteve dhe Kulturës, u konstatue se ishte fjala për nja 15 vorre të vendosuna brinj njani tjetrit, pra për një nekropol antik, mbassi nuk ka as ma të voglin dyshim se kto vorrë nuk jan t' izoluem, por vazhdojnë më të dy anët e pa çeluna si dhe gjatë kanalit nga ana e veriut. Për. veç njanit që ishte lanë i paprekun, vorret e tjerë ishin zhdukun gjatë punimeve, tue lanë njani ose tjetri gjurma të paka mbi të dy faqet e kanalit që ka një thellësi prej ma se dy metrash. Vorri i pa-çelun, i cili, si edhe gjithë të tjerët, ishte 2 m. nën sipërfaqen, por vetëm 0.85 m. nën shtresën antike—korja tjetër e dheut prej 1.15 m. asht mbushë, sidomos nga një remë e mullinit që shkon aty pranë, gjatë kohës që na ndan nga kjo epokë — përmbante, mbi një shtresë tjegullash të mëdhaja, eshtnat gjymës të djeguna të një grueje të mbulueme përsipër në formë çatije prej tjegullash të tjera po t' atij tipi. Përmbrenda vorrit nuk u gjet tjetër veçse një vath i vetëm argjenti i nximun prej djegjes. Vathi përbahe prej një rrethi teli të hollë me premje të rrumbullakët dhe një togze kubike, të rrumbullueme nëpër sqepat e të mbushuna me ornamente në formë syzash të thelluem.

Edhe vorret e tjerë të përçame nga kanali dhe që pjesërisht shifen mbi të dy faqet e trapit, kan gjithë kto veçori që janë karakteristike për vorret e kohës vonë Rromane. Në disa nga to mungojnë tjegullat e shtresës, në të tjerë konstatohet një shtresë qymyrit, që kallzon se djegja e kufomës ka qenë krye mbrenda në vorr. Në një tjetër u gjet një fragment poçeje të thjeshtë balte, që shërbente për të shtije hinin e kufomës. Vetëm njani nga vorret ndryshonte në formë: ky

kishte për-fund një shtresë tjegullash, por për-anësh rrethohesh prej muresh t'ulët tullash e gurësh; tue marrë kështu formën e një arke. Sipër, me sa duket, ka pasë qenë mbulue mandej me dërrasa.

Interesant asht se vorret e përshkrueme përçahen prej një zbrastije 11 m. të gjanë, ku nuk verehet asnjë shenjë vorresh. Sigurisht kemi këtu të bajmë me një rrugë. Për një rrugë vorrezash distanca do t'ishte shumë e madhe, prandaj me shumë probabilitet kemi para nesh të famëshmen Rrugën Egnatia; kjo hipotezë gjen një përforcim edhe në faktin se rruga në tjalë ka drejtimin e portës lindore të kalasë¹⁾, së cilës nga ana e kundërt i përgjigjesh porta perëndimore; që të dyja janë edhe sot e kësaj dite të lidhuna me një rrugë të pa-ndërpreme me njana tjetrën. Prej këndeje Via Egnatia duhet të shkonte, në vijë të drejtë, për mes të një terreni sot të mbuluem me shtëpija e qipshte për të mërrijt tek ura antike e Xaranikës, që duhet të ketë qenë ndërtue pikërisht aty ku ndodhet sot, pse vendi ma i ngushtë e pra ma i përshtatshëm për një urë. Fakti se Via Egnatia kishte vetëm një gjanësi prej 6.70 m.²⁾ nuk e dobëson hipotezën t'onë, përkundrazi e përforcon edhe ma, mbasi po t'i shtojmë këtij dimenzioni edhe gjanësinë e dy hendeqeve që e shoqënojnë rrugën më të dy anët si dhe një farë largësie të vorreve nga rruga, do t'na dali pa tjetër distanca e sipërme prej 11 m.

Zbulimi i nekropolit antik t'Elbasanit ka një randësi të madhe sidomos për topografinë e Scampas së vjetër. Kryekonsuli G. v. Hahn që i pari që e kërkoj Scampën antike në rrethin e ngushtë të qytetit t'Elbasanit tue u-mbështetë në distancat e Tabula Peutingeriana, por për vudi nuk muejti të gjej gjurma antike veçse një reket voiti në veshitin e Selman Çërragës në Tepe.³⁾ Të një mendimi qenë edhe arkeologët Heuzey⁴⁾ dhe Praschniker: ky i fundit u-muer edhe

1) Për orientim shif planin e kalasë në: Praschniker-Schober, Archäolog. Forschungen in Albanien u. Montenegro. Wien 1909, Faqe 49.

2) Praschniker C., Muzakha u. Malakstra, Wien 1920, Faqe.113.

3) Hahn G. v., Albanesische Studien I., Jena 1851, faqe 81 dhe 119.

4) Heuzey L. — Daumet H., Mission Archeologique de Macédoine, Paris 1876, faqe 347.

ma imtas me studimin e terrenit si dhe të monumentave antike të zbulueme n' Elbasan, tue i kushtue një studim të veçantë mureve të kalasë.⁵⁾ Përfundimi i ktyne studimeve ishte se kalaja e Elbasanit ishte rindërtue më 1466 prej Sulltan Mehmedit II-të mbi themele të një qyteti të moçëm⁶⁾ dhe duhej t' i përkiste në substrukcionet e saja si dhe në plan të paktën kohës së vonë antike, mbasi në ndërtimin e saja ka një afrim të madh me kështjella të kësaj epoke si me murin e rrethimit të pallatit të Dioklecianit në Split e me kështjellin Mogorjelo afër Metkoviç. Kjo vërtetohet tash në mënyrë të pa-diskutueshme edhe prej Nekropolit t' Elbasanit që i përket, sikur thamë sipër, kohës së vonë antike. As unaza, as poçeja as edhe forma e vorreve nuk lejojnë për tash një determinim ma ekzakt të kohës së këtij nekropoli.

Me gjithë këte nuk përjashtohet mundësija, që muri i kalasë s' Elbasanit n' origjinën e tij të jetë i shek. II. s' Epokës Re, pse përmban një tok elementë arkitektonike që janë karakteristike për disa kështjella Romane t' Orientit, të cilat dihen me siguri se i përkasin këtij shekulli.⁷⁾ Ekzistencën e Elbasanit në këtë periudë na e vërteton gjeografi Ptoleme (3,12), por ma tepër monumenti i Sabidit,⁸⁾ i gjetun më 1922 në murin e portës së jashtme të kalasë dhe që ruhet sot, si monumenti ma i çmueshëm i koleksionit lapidar, në Muzen lokale t' Elbasanit. Mbi këtë monument të ngrefun në kohën e Antoninit, pra në fillim të shek. II-të, emni antik Scampa na dokumentohet për herë të parë epigrafikisht. Me zbulimin e nekropolit e dijmë tashti me siguri, se monumenti në fjalë nuk mund të ketë qenë transportue nga ndonjë vend tjetër por duhet të ketë qenë gjetë prej turqeve n' Elbasan mbrenda dhe përdorun për ndërtimin e kalasë.

Me gjithë këto skjarime, gjetja e nekropolit antik t' Elbasanit hjedh në shesh edhe një tok problem që nuk munt

5) Praschniker-Schober, 1. c. faqe 45 ff.

6) Fr. Hist. 5, faqe 153; Kritobulos 5, 42, 4; shif edhe Babiager Fr., Die Gründung von Elbasan. Berlin 1931 (Nxierrë nga Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen. Bd. XXXIV. Abt. II.

7) Praschniker-Schober, op. c., faqe 55.

8) Shif: Artur Betz, Eine neue Inschr. aus Elbasan in Albanien (në: Jahresh. d. Österr. arch. Institutes, Bd. XXX (1936), t. 101 ff.

të zgjidhen veçse me ndihmën e kazmës, me fjalë të tjera të gjërmimeve. Ndër të tjera linden pyetjet: a përfshihen në këtë nekropol edhe vorreza ma të lashta, a po duhet t' i kërkojmë gjetiu; pastaj: Tepja ku Hahn-i gjet gurin e vorrit dhe ku edhe sot e kësaj dite hasen murnina e pjesa arkitonike në punimet e ullishtave, ka qenë një lagje e Elbasanit të moçëm, apo Scampa ma e moçme vetë?

Mbas mendimit t' em një kujtim të kësaj kohe na ka mbetë edhe n' emnat Manas-dere dhe Rrapi Mansit, mbasi emni Mansio përdoret për stacionet e rrugëve antike; kështu për Elbasanin e moçëm kemi Mansio Hiscamps në Itinerarium Hierosolymitanum.

Hasan Ceka

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
S H K O D E R